БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилетингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1955 ДЕКАБРЬ 1 ЧЕТВЕРГ № 239 (3433)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Ворошиловтуң Финлянд Республиканың Президентизи Дээрги Ю. К. Паасикивиге чоруткан телеграммазы (1 арын).

1955 чылдың ноябрь 26-да Бангалорга болган ниити-хоорай митингизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы (1—2 арыннар).

Н. А. Булганинның болгаш Н. С. Хрущевтуң Индияда чоруп турары (2 арын).

Севастополька болган ноябрь тура халышкынының 50 чыл оюнга (2 арын).

В. И. Ленинниң биографиязын өөренир талазы-биле бөлгүмнериң удуртукчуларынга методиктиг сүмелер (2 арын).

С. Торуг-оол.— Хөрөөженнериң Бүгүделегей демократтыг федерациязының он чылы (2—3 арыннар).

Т. Оюн. — Чаартыкчы-чолаачы (3 арын).

С. Шалчима.— Социалистиг хоойлужудулганы шыңгыы сагыыр болгаш хажык чокка боттандырар (3 арын).

С. Сериң-оол.— Чөөн-Хемчик районда орук септелгези (3 арын).

Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын даштыкы чурттарда канчаар көрүп турары (4 арын).

«Итали — ССРЭ» ниитилелиниң съездизиниң ажыттынганы (4 арын).

ШИЛИНДЕК СОРТТУГ ҮРЕЗИННЕР— БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Чуртка тараа бүдүрериң улам ыцай кеңеңдириңге, бүгү тарылга шелериңден, күр болгаш куруккан черлерден бедик дүжүттү чедип алырынга бедик шынарлыг, шилиндек сорттуг болгаш четчир санныг үрезиннерни баш бурунгаар белеткээри— социалистиг өдөө ажыл-агыйның кол сорулгаларының биреези болуп турар. Чурттуң мурнакчы колхозтары болгаш совхозтары бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш хамыктың мурнунда ең эки шынарлыг үрезиннерни четчири-биле белеткеп алырынче онза сагыш салып келген. Ынчаныш социалистиг чер ажылының мурнакчылары болгаш чаартыкчылары тараа, кукуруза, картофель, ногаа, мал чеми культураларның бедик дүжүдүн чыл келген тудум-на чедип ап турар. Шилиндек сорттуг үрезиннер —бедик дүжүттүң үндезини.

Ниитиниң болгаш күрүнеңиң өдөө ажыл-агый бүдүрүлгелери черниң аңдарылгазын болгаш болбаазырадылгазын эки шынарлыг кылгаш, аңаа багай шынарлыг үрезиннерни чажар болза, бедик дүжүттү ап шылдавас дээрзин эртем болгаш практика бадыткаан. Чажып тарыырының агротехниктиг нормаларынга үндезилээш, хамыктың мурнунда үрезин участоктарының дүжүүнден алдынган шилиндек сорттуг тарааларны, азы үрезин участоктарындан шилиндек үрезиннер чедишпээнде ниити тарылга шелүүнүң ең-не эки дүжүттүг участоктарының тараазын үрезинге чогуур өйүнде уруп алырынче онза кичээнгей салдынган түрары чугула. Бедик дүжүттүг, шилиндек сорттуг үрезиннер-биле боттарын хандыртынып шыдаар бүгү аргалар областың колхозтарында болгаш совхозтарында бар.

Келир чылдың тарылгазынга тараа культураларының үрезин уруушкунунуң планын Кызыл районның колхозтары — 116,4 хуу, Тес-Хем районның колхозтары —113,7 хуу, Эрзин районның өдөө ажыл-агый артельдери — 104,9 хуу күүсеткеннер. Ол районнарның колхозтары үрезиннерни эки шынарлыг арыглаарын дүрген доозары-биле чогуур хемчегларни ап турар.

Колхозчуларның болгаш механизаторларның бедик дүжүт дээш күштүг демиселиниң дугайын мооң адаанда фактылар көргүзүп турар. Бии-Хем районнуң колхозтары черни андарарын, болбаазыралдырын бедик агротехниктиг деңнелге чорудуп келген. Үрезиннерни чажарының мурнунда эртемден Т. Д. Лысенконуң аргазыбиле агаарга чылыдып, гранозан, формалин, ПД деп препарат-биле хораннап турган, ылаңгыя түс черниң байдалынга таарышкан концициялыг үрезиннерни чажып тараан, элбек дүжүттү өстүрүп ап турган. Бо чылын артельдериң бүгү 9 муң 990 гектар тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 17,2 центнер, ооң иштинде 7 муң 498 гектар кызылтастың гектар сапындан-на 18,6 центнер дүжүт алдынган. «Кызыл тараачын» колхоз 1300 гектар тараазының бир гектарындан-на ортумаа-биле 22,5 центнер дүжүттү алган.

1956 чылдың тарылгазынга үрезиннер белеткээриниң планы бо районда 101 хуу күүсетинген. Урдунган бүгү үрезиннериң 90 хуузу шилиндек сорттуг үрезиннер, оларның 64 хуузу бүрүү-биле тарып болур шынарынга чедир арыглатынган. «Тиилелге» колхоз кызылтас, арбай, сула үрезиннерни шуптузун, Кочетов аттыг колхоз 1650 центнер кызылтас, 300 центнер сула, «Искра» колхоз 2000 центнер кызылтас үрезинин арыглаан. Улуг-Хем районнуң Маленков аттыг колхозу тараа культураларының 366 тонна үрезиннерин белеткээриниң планын долдур күүсеткен, өортан 295 тонна үрезинни арыглап, кургадып алгаш, складта урган, ооң иштинде кызылтастың «мильтурум» деп сорттуг 247 тонна үрезини бар.

Областың районнарының хөй кезиинде үрезин уруушкуну чүгээр чоруп турза-даа, үрезиниң шынар талазы-биле белеткели ыракта четпес болуп турар дээрзин дедеглээр херек. Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхоз сула үрезинин мырыңай урбаан, кожа туруп турар «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарда суланың артыкшылдыг концициялыг үрезини бар турбуже, ону солуп алырының хемчегларин албайн турар.

Бо районнуң колхозтарының хөй кезиниң удуртукчулары чүгле МТС-тин назынга идегээш, үрезиннер арыглаашкынын онза хожудадып турар болгаш бүгү артельдер тараа культураларының үрезиннериниң чүгле 40 хуузун арыглаан. Колхозтарның баштаар черлери тараа арыглаар бедүүн машиналарны үрезиннер арыглаарынга амдыгаа чедир ажыглавайн турар. Ол районнуң артельдери картофель үрезинин ам-даа 250 тоннаны планынга чедир белеткевзен.

Таңды районнуң колхозтары үрезиннер белеткелиниң планын чүгле 59 хуу, Өвүр районнуң колхозтары —6,7 хуу, Бай-Тайга районнуң колхозтары — 74,4 хуу күүсеткен. Ол районнарның партия, совет, өдөө ажыл-агый органнарының удуртукчулары үрезиннер уруушкунун болгаш арыглаашкынын дүрген доозар талазыбиле колхозтарны боттуг удуртпаан болгаш бо талазы-биле тодаргай хемчегларни албаан турганнар. Картофель үрезинин белеткээриниң планы областа чүгле 39,6 хуу күүсетинген, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары кукуруза, картофель, ногаа үрезиннерин баш бурунгаар белеткээринге сагыш салбайн турар.

Сорулга болза, үрезиннерни четчелеп албаан колхозтар болгаш совхозтар тараа, кукуруза, картофель, ногаа культураларының шилиндек сорттуг үрезиннерин план ёзугаар чогуур үеде белеткээри болур. Тарааларның «альбидум», «мильтурум», «фильгия», «винера», «победа», «казанский» деп сорттуг үрезиннерин бүгү аныы-агыйлар эки арыглап алыр ужурлуг. Районнарның хөй нуруузунда үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглаары хожудап турар. Үрезин уруушкунунуң планын сан талазы-биле күүсеткеш, ооң-биле оожургаар болгаш шынар талазынче сагыш салбас болза, хоралыг чорук болур ийик.

Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип ажыглаары чыл бүрүде калбарын турар, социалистиг чер ажылының мурнакчыларының дуржулгазы-биле өлөөн хөй колхозтар бир гектарга чажар үрезиннериң нормаларын кеңеңдеткеш, хана каралтай чажар арганы хереглээр төлөөде, колхозтар болгаш совхозтар шилиндек үрезиннерни планындан ажыр уруп, арыглап алыры чугула.

Үрезин уруушкунунда болгаш арыглаашкынында хожудаашкыннарны дүрген чайладырынче, бүгү үрезиннерни арыглап, кургадып, шыгжап кадгалаарынче онза сагыш салыры партия райкомнарының, райкүүскомнарның, МТС-териң, колхозтарның удуртукчуларының сонгаарладып болбас сорулгазы болур. Үрезиннерни чажар шынарынга чедир бүрүн арыглап алырын колхозтарда, совхозтарда хову ажылының бригадаларының бригадирлери, агрономнар хандырар хүлөөлгелиг.

Сорттуг үрезиннерни аная тараалар-биле солуп алыр ажыл колхозтар аразынга амдыгааштан эгелээш чорутунган турар ужурлуг. Колхоз, совхоз бүрүзү бүгү үрезиннерин үрезин шынарын шинчилээр лабораториядарга шинчилеп хынадырын чедип алыр херек. Колхозтарга, совхозтарга бедик шынарлыг четчир үрезиннерни белеткээри — келир чылын бедик дүжүттү чедип алырының кол чүүлү ол болур.

ХЕЛЬСИНКИ

Финлянд Республиканың Президентизи Мындаагылар Дээрги Ю. К. Паасикивиге телеграмма

Силериң 85 хар харлаанынарның хүнүнде ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң мурнундан болгаш мөөн бодумнуң хуумдан чүректиң ең ханы байырын болгаш кадык быжыг, аас-кежиктиг болуруңарны Силерге күзөнимни хүлөөп ап көрүңер, дээрги Президент.

Совет-Финлянд харылзааларны хөгжүдериниң хөрөөнге ол хире хөй үени болгаш күштерни Мындаагылар Силериң киирген кайгамчыктыг салыышкынынарны Совет Эвилелинде бедин-биле үнелеп турар. Моон соңгааргы быжыг найралды болгаш кады ажылдажылганы быжыдарынга бистиң чурттарывыстың чүткүлүнүн ол хире чырык илергейлээшкини болган Москвага Силериң-биле чоокта чаа ужуражыышкынны сеткил-ханыышкын-биле сактып тур мен.

Силериң боттуг киржилгелер-биле үндезини салдынган ССРЭ биле Финляндияның аразында найрал бистиң ийи чурттарывыстың улустарының чаагай чоруу дээш соксаал чок быжыгып, сайзырап турар апаар деп идегелди илередиримни мөңгө чөпшээреп көрүңер.

К. ВОРОШИЛОВ,

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.

Москва, 1955 чылдың ноябрь 26.

1955 чылдың ноябрь 26-да Бангалорга болган ниити-хоорай митингизинге

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

Өөнүктер, акы-дүңмалар!

Силериң Майсор штадыңарга, силериң кайгамчыктыг Бангалор хоорайыңарга келир аргалыг кылдыр чалааны дээш бодумнуң өөмнемден, мөөн өөнүүм Николай Александрович Булганиниң болгаш силериң улуг чурттуңарда кайгамчыктыг аянчорукка бисти үдеп чоруур бүгү өөнүктериниң өөмнезинден өөрүп четирерин мөңгө чөпшээреп көрүнер. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң чуртувустуң дугайын, Совет Эвилелиниң чедишкиннериниң дугайын тергиин эки чугаалаан Майсор штаттың Раджпрамукхазы дээрги Джайя Чамарджа Бадияр Бахадурга, кол министр дээрги К. Ханумантхайяга, хоорай даргазы дээрги В. П. Динадайял Найдуга өөрүп четиргенивисти база илергейлеп тур мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Силериң улуг чуртуңарда элээн каш хүннер чоруп тур бис. Бистиң аян-чоруувус болгаш Индия-биле таныжыышкынывыс кончуг хайныышкынныг болгаш шапкын чоруп турар хүннериң санын безин уттупкан бис. Чижээ бөгүн бис Николай Александрович-биле бөгүн суббота бе, азы воскресенье бе деп чүвеге маргыштывыс. **(Чыылганнарның аразында хөглүг шимээргээшкин).**

Индияда чоруп турарывыстың бо хүннериниң дургузунда бистер дыка хөй чүүлдерни көрдүвүс, дыка хөй чүүлдер-биле таныштывыс. Дыка хөй сактыышкын бодалдарны мөөннеп алдывыс. Бөгүн бис силериң кайгамчыктыг хоорайынарны таварып келдивис. Кудумчуларже улуг назылыг дыка хөй кижилер үнген, дыка хөй ажы-төл үнген, Совет Эвилелиниң улустарынга индий улустуң найралдыг сеткил-сагыжын болгаш ынакшылын илергейлеп турар байыр чедирген дыка хөй кыйгылар болган. **(Адыш часкаашкыны).**

Индий улустуң илергейлээни шак ол найралдыг сеткил бодалдар болгаш ынакшыл бир эвес чүгле мөөн бодумга, мөөн өөнүүм Николай Александровичиге болгаш бистиң биле кады келген бистиң өске-даа өөнүктеривиске хамаарыр чүве деп бодаар болзувусса, бистер чөгенчиг кижилер болур ийик бис. Олар болза, Совет Эвилелиниң улустарынга индий улустуң ынакшылын болгаш хүндүткелин илергейлеп турар.

Индияның улуг улузунуң ол хире улуг ынакшылынга болгаш ол хире изиг хүндүткелинге Совет Эвилелиниң улустары чүнүн-биле бараан болганыл ынчаш?

Чаа эгелерге организататынган Совет күрүнеңиң тыптып келгениниге капиталистиг делегей дыка найрал чок болгаш харын-даа өжөөтензиг ёзу-биле ужурашкан ужурунда мен бо айтырыгны салып тур мен. Ынчалажок, ол бүгү турза-даа, бистиң күрүневис чайгылыш чокка өзүп, хөгжүп келген деп чүве биллингир болгай.

Совет күрүнеңиң тургустунганының эгезинден тура бистер улуг орукту эрткен бис. Улуг Ленин болгаш ооң тургусканы Коммунистиг партия тайбың дээш, бистиң чуртувуска чаа ниитилелди тургузары дээш демиселдиң тугун бедик кедүргеннер, ол тукту бүгү улустар кедүрген турган. Бистиң чуртувус Совет эрге-чагырганың тыптын келгениниң баштайгы үезинде ядыы болгаш хоозураан чурт турган. Улетпүр үрегдетирген байдалга турган. Чоннуң хөй кезии бижик-билиг чок турган. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чүгле чап-чаа төрүтүнген күрүнезиниң улуг келир үезин көөр база бодунуң соо-биле бистиң чуртувустуң бүгү улустарын эдертир төлөөде, Лениниң өттүр көөр чоруу, ооң дидими болгаш өткүү чогум-на ол байдалдарга хереқтиг болган.

Дайзыннар ынчаарда —Совет күрүне чыл-даа четпейн сандарап калыр, Лениндеп, большевиктерден чүү-даа үнмес—дижип турганнар.

Че, ам силер канчаар санап турар силер? Ол дээргилер өттүр көөр чорукка тааржырлар бе, азы олар өттүр көрүп шыдавас болганы ол бе? **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).**

Чүнү күзей-дир силер бижинер, чүнү күзей-дир силер чугаалаңар,—эки чүүлге багай чүве баглажы бербес—деп бис ындыг бижээчилерге чугаалаптар бис. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).** Силерге мен бистиң улустуң бир үлегер чугаазын чугаалап көрейн: «Кижи чоруп-ла орар, ыт өөрип-ле турар, хат хадып-ла турар, а кижи бурунгаарлап чоруп-ла, чоруп-ла орар». **(Каткы).**

Ынчангаш бис бодувустуң оруувус-биле, кижи төрелгетениң кылаштап көрбөөн ындыг оруу-биле — социалистиг тургузуушкуннуң оруу-биле чоруп орар-дыр бис. Бистиң чуртувус бүгү кижи төрелгетенге чырыткылыг келир үеже орукту салып бар чыдар.

Бистиң улус коммунистиг ниитилелди тудуп турар, ынчаарга ол бодунуң салган соруун чедип алыр—коммунизмни тургузуп алыр.

Бистиң идеяларывысты силер янзы-бүрү көрүп болур силер. Бистер хөй-хөй айтырыгларны аңгы-аңгы билип болурувус чадавас. Силер хөгжүлденериниң болунарга сонуургаңчыг болган оруун боттарыңар шилип алыр силер. Бис силерге ол дугайында үгле моондак болбас эвес, а харын чуртту хөгжүдеринче, силериниң ачылыг чаагай болгаш улуг улузунарга ажыктыг болурунче угланган силериниң чаагай хереқтеринерге дузалаар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Бис мынча дээр бис: бистиң практикавысаан кандыг-бир чүүл силерге ажыктыг болуп чадавас. Бир эвес ажыктыг болза,—ажыглаңар, бир эвес таарышпас болза,—албаңар, бис кымга чүнү-даа албадавас бис, кандыг-даа политиктиг хүлөөдириглер чедип алырын оралдашпас бис. Бис бо дугайын силерге чүге мынчаар ажытчажыт чокка чугаалап турар бис? Чүге дээрге, силерни акы-дүңмалар кылдыр шынна сеткиливис-биле көрүп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Силер бисти онзазы-биле уткуп турар-дыр силер, бис ону билип тур бис. Бистер Индияның дыка хөй хоорайларынга болгаш суурларынга чордувус, дыка хөй чүүлдерни көрдүвүс. Бөгүн Индия бодунуң оруунга турган моондактарны чаза шаан үнген болгаш калбарып база ханылап чоруткан күүлүг агыышкын ышкаш сагындырардыр. Ол агыышкын эрги делегейни сириледир силгип турар. Индий улус колониалдыг кулданыгдан уштунуп үнген, Индия хамаарышпас хөгжүлденин оруунда туруп алган чорукка өөрүп турар бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Бис чүге Индияны ынчаар көрүп турар бис, чамдык өске чурттар Индияның тускайлаң хөгжүлдезин чүге күзевейн турарыл? Чүге дээрге, силериң үлетпүр хөгжүлденериң кошкак чоруун ажыглаар сорулганы бис бодувустуң мурнувуска салгбайн турар бис, ол-ла үеде чамдык өске чурттар ол кошкак чоруктуң күсели-биле байып семириирин күзеп турар.

Боттарыңарның заводтарыңарны болгаш фабрикаларыңарны силериң дүргенне тургузуп алырыңарны бис күзеп турар бис. Силер биске бөгүн эки институдуңар көргүстүңер, ынчаарга үе шаг эрткен соонда ол бичии институт хамык чүвениң эгези турган болгай деп чүвени бодуңар көре бээр силер.

Бистиң сеткил сагыжывыстың ханызындан күзеливис болза, Индия бөгүн бодунуң сеткил бодалының, бодунуң культуразының болгаш бодунуң моральдыг өндүрчаагайының талазы-биле кандыг улуг күрүне болуп турары ышкаш, ол бодунуң экономиказының талазы-биле база-ла шак ындыг улуг болгаш быжыг күрүне болу берзин дээри болур. Индияның бедик сайзырангай үлетпүрлүг, мурнакчы өдөө ажыл-агыйлыг болгаш улузунуң амыдыралчы деңнелиниң белик болурун күзеп турар бис. Бодувустуң талавыстан, бистер ол чаагай болгаш кайгамчыктыг хереқке бодувустуң деткимчевисти силерге көргүзеринге белен бис. **(Адыш часкаашкыны).**

Өөнүктер!

Дээрги Неру биле бистиң улуг өөнүүвүс Чжоу Энь-лайның ат салганы кады кылган декларацияда ең баштайгы чарлатынып үнген беш принциптериң дугайын хоорайның дээрги даргазы бодунуң чугаазынга эки чугаалаан. **(Адыш часкаашкыны).** Ол принциптерни Совет Эвилелиниң дээрги Джавахарлал Нерунуң чоруп турганынын үезинде Москвага ат салдынган совет-индий медегледе бадыткаан. Силериң талаңар-биле бис кайы-кайывыстың аравыста харылзааларны ол документиге үндезилээш тургузуп турар бис.

Силериң биле бистиң аравыста методтарда-даа, теориядa-даа кандыг-бир каржыышкыннар бар деп чүвени мен чугаалаан болгай мен. Бис ону чажырбас бис, ону силер-даа чажырбайн турар силер. Ынчалза-даа ол чорук бистиң өөнүктер болуруувуска моондак болбайн турар. Чүге? Чүге дээрге, силер-даа, бис-даа бот-бодувуска улур мугулай чорукту бодавайн турар бис. Шынап-ла силер бистиң ышнчы өөнүктеривис силер, бис-даа силериң ең эки өөнүктериңер болгаш акы-дүңмаларыңар бис. **(Адыш часкаашкыны).** Аңгы-аңгы системаларлыг күрүнелериң аразында тайбың кожа-хелбээ догуунаашкынының тодаргай чижээ бо-дур.

Бүгү-ле чурттарга бис мынчаар саналдап турар бис: парлалгага болгаш чугааларга маргыжарының болгаш янзы-бүрү халдажыышкыннарның орнунга найралдыг чуртаалыңар. Бистиң методтарывысты чамдык кижилер сонуургавайн турар дээрзи-биле бир демей ажылагыйны организастаарының капиталистиг методу бисте база сонуурганчыг эвес дээрзин бистер ажыт-чажыт чокка чугаалап турар бис.

Кымның системазы эки дээрзин практикага хынаалыңар деп бис капиталистиг күрүнелериң удуртукчуларын кыйгырып турар бис. Дайын чокка чаржып көрөлиңер. **(Адыш часкаашкыны).** Ол багай санал бе ынчаш? Ол дээрге, кым хөй боочепсек тургузар, кым-кымны чылча шаап каар эвес, чаржылыңар—деп чугаалаарының орнунга эки ышкажыл. Оларны—улуска удур чарыш, кижилерни узуткаар дээш чарыш-тыр. Ынчаарга бистиң саналдарывыс — бүгү улустарның амыдыралчы деңнелин кедүрер дээш тайбың чарыш-тыр. Бистер болза, улустарның чаагай байдалын улам-на бедик амыдыралчы деңнелче кедүрериңе дөгүм болур ындыг чарыш дээш туржуп турар болгаш кезээде туржур бис. Моон ужурунда бистиң саналдарывыс кончуг билдингир болгаш чедингир болуп турар. Олар бүгү кижилерге билдингир. Совет Эвилелиниң шак ындыг тодаргай болгаш чөптүг туружунга индий улус байыр чедирип турар деп чүвеге бүзүрелдиг мен. Чүвелерже овларымчалыг көөр болгаш байдалды шын үнелээр херек. Амытан бүрүзү болунуң чемин чиир деп чүве биллдингир. Чижээ, пар болза аът чиир, а шары болза оът оъттаар. Шарыны эът чи деп албадап болбас, парны оът оътта деп албадап болбас. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).** Мени суртаал салып туруп берген деп сезинмелин дээш бо бодалды оон ыцай хөгжүтпес мен. Ол силерге биллдингир деп болай-дыр мен. **(Адыш часкаашкыны, чыылганнарның аразында шимээргээшкин).**

Өөнүктер! Бистер чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле кончуг тодаргай дугайында саналды киирген, чепсектиң аная хевирлерин кызыраар дугайында саналды үндүрген. Бис боттуг контрольду тургузарын саналдаан бис. Биске мынча дээнер: силер амдыызында Совет Эвилелиниң девискээрин Каттышкан Штаттарның агаардан контрольдаарын болгаш АКШ-тың девискээрин—Совет Эвилелиниң контрольдаарын хандырып болгу дег контрольдуң ындыг хевиринге чөпшээрешпес болганында, чепсегленишкиннерни дүжүреринин айтырыгларын дугайты силериниңбиле бис чугаалашпас-даа бис.

Контрольдуң ындыг хевири айтырыгларны шиитпирлей албас болганда ону хүлөөп алыр аргажок деп чүве бүгүдеге көскү-дүр. Бодаңдаа көрүңер-даан, америк самолеттар Совет Эвилелиниң кырынга, азы совет самолеттар—АКШ-тың кырынга ужуп эгелээн дижик. Оортан кандыг ажык болуруул. Самолет ужуп чоруур, а ужудувчу: мында хоорай, аында суур бар-дыр. Бо мында шериглер тур, ында бир черде заводтар туруп турар деп чүвени көрүп чоруур. Бис көөрүвүске: американнарда хөй санныг аэродромнар бар болган дижик, ынчаарга бистер ынчан: хожудап калбас дээш бис база кедүрүлүвүссе, база бир элээн каш аэродромнардан тудуп алывысса чогуур деп түңней шаап алыр апаар ышкажывыс чүл. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).** Американнар боттарының эдлчээнде бисте чүү барын көргеш, база улам-на хөй аэродромнарны, самолеттарны боттарынга тургузуп алыр болгаш харын оон-даа өске база чүү-хөөну кыла тыртын алыр херек деп чугаалаарлар.

Бир эвес ындыг саналды хүлөөп алыр болзувусса, ол чорук чепсегленишкинни чүгле эңдере бүдүреринге чедирип келир апаар-дыр. Барын талакы күрүнелериниң күрүне удуртукчуларынга бис мынча дээн бис: бир эвес силер чепсегленишкинни дүжүреринден, бомбаларның курлавырларын узуткаарындан коргар болзуңарза, бистиң аравыстан кым-даа атомнуг чепсекти ажыглавас деп шынчы джентльмен сөзүүстү берээлинер. Ынчаарга олар болза, ындыг сөстү берип шыдавас, чүге дээрге водородтуг болгаш атомнуг бомбалар «децизгүүрүү» доктаадып тударда оларга херектиг ышкаш кылдыр харыылап турарлар. А ындыг «децизгүүр» чүү болуруул ынчаш? Ол дээрге, эңдере чепсегленири-дир. Дыка хөй хөрөнгилер, улустуң күш-ажылының дыка хөй кезээ күрүнеңиң тайбың хөгжүлдезинче эвес, а дайын сорулгаларынга баар дээри ол-дур. Барын талакы күрүнелер чепсегленишкинни кызырар хөңнү чок турда, бистиң чаңгыс тала ону улам ыцай кылып шыдаар бис бе? Ону мен орус үлегер чугааның сөстери-биле харыылаайн: бөрүлер-биле бөрүзүг чурттаар, бөрүнүү ёзугаар улуур. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).**

Бир эвес барын талакы күрүнелер атомнуг болгаш водородтуг чепсекти бүдүрерин хоруур хөңнү чок, харын ону ажыглаарын хоруур дугайында сөзүн безин бээр хөңнү чок чүве болза, ол чорук атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны, ракеттиг техниканы болгаш узуткаашкынның өске кандыг-даа чепсектерин база бүдүреринче бисти албадап турар-дыр.

Бөгүн дыка хөй чурттарның солуннарында, ооң иштинде чамдык индий-даа солуннарда Совет Эвилелинге атомнуг бомбаның частыышкыны болган дээр дугайында дыңнадыг парлатынган. Ындыг частыышкын болбаан деп мен чугаалавас мен. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин каткы).** Ындыг частыышкын шынаплa болган чүве. Ол дээрге, кедергей күштүг частыышкын болган. Даарта бистиң парлалгавыс бо дугайты чогуур дыңнадыгны парлаар.

Сөөлгү үеде атомнуг энергияның талазында эртем-шинчилел болгаш шенелде ажылдарының планынга дүүштүр бистиң чуртувуска атомнуг болгаш термоядролуг (водородтуг) чепсектиң чаа хевирлериниң шенелдези чорутунган. Ол шенелделер чогуур эртем-шинчилел саналаашкыннарын бүрүү-биле шыныыктырган. Олар Совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чаа-чаа чугула чедишкиннерин база көргүскеннер. Водородтуг бомбаның сөөлгү дуржулгалыг чазылдырыышкыны мынчага чедир чорутунуп келген бүгү частыышкынардан ең-не күүлүг болган. Ажыглатынган ядролуг материалдарның саны шоолуг эвес турда-ла, күжү элээн каш миллион тонна аная частыр чүүлдүн частыышкынынга деңнежир частыышкынны бистиң эртемденнеривис болгаш инженерлеривис ап шыдаанар. Ынчалза-даа Совет Эвилели ол чепсекти хоралыг чорукка кажан-даа ажыглавас деп мен медеглеп тур мен, өөнүктер **(адыш часкаашкыны, чыылганнарның аразында шимээргээшкин),** ынчаарга ол бомбалар хоорайларның болгаш суурларның кырынга кажан-даа чазылбас болза, бис аас-кежиктиг болур бис. **(Адыш часкаашкыны).** Ол бомбалар чыткайлар аан, олар дайынны кыпсыксаан кижилериниң нерваларынга дээшкиннит хөделип тургайлар аан. Дайынны өскүдүп болбас деп чүвени билип алыынар, чүге дээрге, дайынны эгелээн кижи оон чогуур харыыны алыр. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин).**

Чепсектиң ол коргунчуг хевири-биле ажылдаар кыллыр бисти албадаанар. Бисти хей-аът киирип турар чүве ол эвес. Кызылтасты, ристи, хөвеңни, хөйү-биле

(Төнчүзү 2-ги арында).

1955 чылдың ноябрь 26-да Бангалорга болган ниити-хоорай митингизинге

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

(Төнчүзү).

өстүрүп алыр, чонга эт, погаалар, балык болгаш өске-даа продуктулар четчир хөй болзун дээр төлээде янзы-бүрү машиналарны, тракторларны, андазыннарны хөйү-биле бүдүрүп үндүрер дээш бистер улуг сунлугуушкун-биле ажылдап турар бис. Бистиң күзээр чүвевис ол, бистиң кылып турар ажылывыс ол. **(Адыш часказшкыны).**

Ону чедип алыры-биле бистер бүгү делегейге тайбың дээш демиселди моон соңгаар-даа улам шудургу үргүлчүлээр бис. **(Адыш часказшкыны).** Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун эвээжедириниң талазы-биле демиселди улам үргүлчүлээр бис. **(Адыш часказшкыны).** Бистер «соок дайынны» узуткаар дээш демисежир, бүгү чурттарның аразынга садытны хөгжүдери-биле ажылдаар бис. Улустарның аразынга найыралдыг холбааларны хөгжүдериниң дугайында сагыш салыр бис. Ону амыдырал негеп турар. Ону кижи төрелгетен хереглеп турар.

Кижи төрелгетенниң хереглелдерин хандырып бээр дээш боттарывыстын-на шыдаар бүгү үүлдериви кылыр бис. Бистиң күженишкиннериви кошкат-пазывысса чогуур, алаан хөй чурттарның агрессчи хөөн кирген бөлүктерин дайын дугайында эвээш чугаалаар, холбаалар дугайында, күрүнелериң аразынга тайбың харылзааларны хөгжүдер болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун улуткаар дугайында хөй чугаалаар кылдыр албадаар дээш өргежок чугула үүлдерни мобилизастаар херек.

Бир эвес мен кым-бир кижиге таарымча чок чүве чугаалапкан болзумза, мени бурууладырын диледим. **(Чыылганнарның аразында шимээргээшкин, адыш часказшкыны).** Мен болдунда силерниң улуг улузуларга бодумнуң найыралдыг изиг сагыш сеткилимни илергейлекээн, Индияның улустарынга бүгү совет улустуң эңне найыралдыг сеткил сагыжының дугайын чугаалаксаан ийик мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часказшкыны).** Бодумнуң чугаамны доозуп тургаш, мен силерниң эвилең хүндүткелдиг улуг чурттуларже бистиң төлээлерни чалаан кайгамчыктыг кижиге болгаш шылгарангай күрүне удуртукчузунга, Индияның Премьер-Министри дээрги Неруга ханызы-биле өөрүп четиргениви болгаш эвилең хүндүткеливи база катап илергейлээйн. **(Адыш часказшкыны).**

Индияның улустары биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында акы-дүңма найырал делгерезин!

Хинди-руси бхай-бхай! **(Үргүлчүлелдиг адыш часказшкыны).**

Н. А. Булганинның болгаш Н. С. Хрущевтуң Индияда чоруп турары

УТКАМУНД (Мадрас Штатта). Ноябрь 27-де эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Н. С. Хрущев оларның самоледу Бангалор хоорайдан Мурнуу Индияның чугула үлетүр төптериниң биреэзи—Коимбатор хоорайда чеде берген. Аалчыларны Мадрас штаттың хөй-ниити министри Ш. Р. Сетхупатхи болгаш тус черниң хамааты болгаш шериг эрге-чагыргаларының төлөлекчизи уткуп алган.

Ол хоорайга хөй кижилиг митинг болган. Н. А. Булганин болгаш Н. С. Хрущев чыылганнарга байыр чедирген.

Мен, эш Хрущев болгаш бистиң-биле кады келген мээң өөрүм силерге совет улустан найыралдыг изиг байыр чедирип келдивис — деп Н. А. Булганин чугаалаан. Улуг индий улус биле бистиң аравыста найыралдыг эки харылзааларның тургустунганыңга совет улус өөрүп турар. Ол найырал бүгү делегейге тайбыңның хөрээниң чөлөнгижи болур. Дайынны силерниң кайы хире көөр хөөн чогунар ышкаш совет улус дайынны көөр хөөн чок.

Өөрүшкүлүг хүлээп алышкын дээш өөрүп четиргенин илереткеш, Н. А. Булганин совет-индий найыралга алдар кылдыр йөрээл салган.

Оон соонда чүве чугаалаан Н. С. Хрущев совет улустуң мурнундан индий улуска найыралдыг сеткил сагышты илереткен. Бистиң улустарывыстың аразында болган тайбың дээш демисежип турар бүгү улустарның аразында ол улуг найыралды болгаш ынакшылды быжыглаал деп ол медеглээн.

Н. С. Хрущев болдунуң сөзүн Совет Эвилелиниң болгаш улуг Индий республиканың улустарының аразында мөнге акы-дүңма найыралга алдар болдурган йөрээл-биле доосканн.

Митинг доозулган соонда Индияның чаваш бойдус чурумалдыг районнарының биреэзи — ак-көк дагларже (Нильчири) чорупкан. Ак-көк дагларның ортузунда Утакамунд курортка чедир орукка совет аалчылар беш шакта чораан. Орук ара чоруп тура эштер Хрущев болгаш Булганин Мадрас штаттың элээн каш көдээ ажылгый бүдүрүлге черлеринге чорааннар.

Аалчылар кая-даа баарга оларны эргечагырга черлери, фермерлер, ферма ажылдакчылары эң найыралдыы-биле уткуп ап турганнар.

Курорт хоорай болур Утакамундуга аалчыларны хөй муң чурттакчылар изиг-биле уткаан.

Хүннүң ийги кезиинде Булганин болгаш Хрущев Утакамунд чоогунда шай болгаш кофе плантазиязынга чораанар. Совет аалчылар ооң чанында шай болгаш кофе фабриказын көрген.

(СЭТА).

Ленинград. Ленинградтың төөгү музейи ажыттынган. Он сес залдарның экспонаттарында хоорайның турып келгениниң ийи чартык чүс чылдар дургузунда төөгүзүн көргүзүп турар. Хоорайның револючу эткен үезин, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде маадырлыг хүннерин, дайын сөөлүндеги үеде Ленинградтың хөгжүлдезин ында калбаа-биле көргүскен.

Чурукта: Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде блокаданың чылдарынга холбаштырган залда.

Фото **В. Федосеевтии.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Севастопольга болган ноябрь тура халыышкынының 50 чыл оюнга

СЕВАСТОПОЛЬ. Кара-далай флодунуң далайжылары болгаш маадыр хоорай—Севастопольдуң ажылчы чоннары кайгамчыктыг революстуг болуушкуннарның биреэзи болур Севастопольга ноябрь тура халыышкынының бежен чыл оюн калбаа-биле демдеглеп турар.

Бо кайгамчыктыг хүн-биле холбаштыр тура халыышкынның киржикчилери болуп турганнар ында чедип келген. Оларның аразында «Очаков» крейсерниң командиринге сонгутурган турган боцман И. Е. Уланский, флот дивизиязының тура халыышкынының идепкейлиг киржикчизи И. В. Бондарев, маатырлыг миноносец «Свирепыйның» кочегары А. Д. Дмитриев. Миноносецтиң экипажы потемкинчилерни эжиндирип чоруур «Прут» деп кара бажыңдан хостаан.

Ноябрь тура халыышкынының киржикчилери корабльдерге болгаш Кара-далай флодунуң кезектеринге, хоорайның ажылчы чоннарынга сактыышкын кылып чүве чугаалаанар.

Тура халыышкын эгелээн флоттуң дивизиязының казармазы турган бажыңга Кара-далай флодунуң музейиниң чөвүлелиниң хуралы болган. Анда 300 ажыг кижи киришкен. «1905 — 1907 чылдарда бирги орус революция болгаш аңаа Севастопольдуң ажылчыннарының база Кара-далай флодунуң далайжыларының киржилгези» деп илеткеди «Потемкин» броненосецтиң судно комитединиң кежигүнү, 1904 чылдан эгелээш, СЭКП кежигүнү И. А. Лычев кылган. И. Е. Уланский, А. Д. Дмитриев, И. Г. Захарченко база «Гриденъ» крейсерниң командиринге томуйлатырган К. М. Акпилов, шинээниң сапер ротазының ефрейтору олар сактыышкын кылган. Рота бүрүн составы-биле корабльдиң сонгу талазынан киргеш, тура халыышкын үндүрген флот дивизиязынга каттышкан.

Кара-далай флодунуң музейинде ам улус дыка хөй чыглып турар. Бирги орус революцияга далайжыларның болгаш далай чоогу хоорайларның ажылчы чоннарының киржилгезиниң дугайын көргүскен салбырның көргүзүглерин калбарткан. Хөй-хөй севастопольчулар болгаш аалчылар төөгүлүг черлерни экскурсиялап көрүп турар.

(СЭТА).

Бирги орус революцияның 50 чыл оюнга тураскааткан эртем сессиязы

ТБИЛИСИ. Бирги орус революцияның бежен чыл оюнга холбаштыр Грузин, Азербайджан болгаш Армян ССР-лериң эртемнер академияларының ниитилел эртемнериниң салбырларының каттышкан эртем сессиязы ажыттынган. Закавказьениң үш республикаларының эртемденнери-биле чергелештир ол сессияның ажылынга Москваның эртем-албан черлериниң төлээлекчилери, Дагестанның, Кабарданың, Сонгу Осетиянның, Адыгейниң, Черкесстиң эртем-шинчилел черлериниң институттарының ажылдакчылары, хоочун большевиктер, партия ажылдакчылары киржип турар.

СЭКП ТК-ның чанында Маркс—Энгельс-Ленин институдунуң директору Г. Д. Обичкиниң «Большевик партия —ажылчы массаларның демиселиниң улуртукчузу» база ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының төөгү институдунуң директору А. Д. Сидоровтуң «Декабрьның чепсектиг тура халыышкыны» деп илеткелдерин дыңнаан. Грузияның КП ТК-зының бирги секретары В. П. Мхаванадзе хуралга чүве чугаалаан.

МЭЛСН-ниң грузин салбырынга бирги орус революцияның болуушкуннарынга таварыштыр улуг делгелгени организастаан.

(СЭТА).

В. И. Ленинниң биографиязын өөренир талазы-биле бөлгүмнерниң удуртукчуларынга методиктиг сүмелер

В. И. Ленинниң доңчу биографиязының ийги үндүрүлгези бистиң партиявыстың болгаш бүгү совет улустуң идейлиг амыдыралынга канчаар-даа аажок улуг болуушкун болур.

Коммунистиг партияның болгаш делегейде бир дугаар социалистиг күрүнениң үндезилекчили, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының башкызы болгаш баштынчызы В. И. Ленинниң амыдыралын, ажылчорудулгазын мун-муң совет кижилер улуг сонуургал-биле бөлгүмнерде база бот-кичээлдиң аргазы-биле өөренип турарлар.

Пропагандистернин кол сорулгазы — улуг Ленинниң өлүм чок идеяларын массаларга биллингири-биле могаг-шылаг чокка тайызбырлаары болур. Бөлгүм бүрүзүнүң ажылынның чедиишкинниг болуру хамыктың мурнунда пропагандистериң белеткелиттен хамаарыштыр. Чижээлээрге, бөлгүмнериң удуртукчулары В. И. Ленинниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң төөгүзүнде болуп тургулаан чугула-чугула болуушкуннарны хамыктың мурнунда боттары эки өөренип билип алыр ужурлуг. Ол ышкаш, В. И. Ленинниң дугайында И. В. Сталинниң чогаалдарын өөренири пропагандистерге эргежок чугула. В. И. Ленинниң дугайында сактыышкыннарны чоокта чаа парлаан, ынчаарга парлан үндүрген ол сактыышкыннары пропагандист бүрүзү чедиишкиниг ажыглап болур.

Доңчу биографияның эге бүрүзүнге кичээлдериң саның айыткан тодаргай чижек планны тургузып алыры пропагандистиң ажылының баштайгы базымы ол. Дыңнакчыларның хөй кезиинде өөренир дуржулгалар болгаш билиглер бар болганда В. И. Ленинниң биографиязын бир чыл хуусаа иштинде өөренип доозуп болур аргалар бар.

В. И. Ленинниң доңчу биографиязын өөренириниң талазы-биле бөлгүмнериң удуртукчулары оны барымдаалаш, кичээлди эрттириниң планын мынчаар чогаадып ап болур, чижээ, В. И. Ленинниң биографиязының I-II-III-ку эгелеринге бир-бир кичээлдерни, IV-V-ки эгелеринге ийи-ийи кичээлдерни, VI-гы эгезинге бир азы ийи кичээлдерни, VII-ги эгезинге бир кичээлди, VIII-IX-ку эгелеринге ийи болгаш үш кичээлдерни, X-гу эгезинге ийи кичээлдерни, XI-XII-ги эгелеринге ийи болгаш үш кичээлдерни, XIII-ку эгезинге ийи кичээлдерни эрттирер. Бо дээрге чүгле чижек план, ынчангаш дыңнакчыларның билииниң деңнелин барымдаалап турган тус-тус эгелерге кичээлдериң саның өзөөжедип, азы көвүдедип болур. Моон ангыда өөренип эткен материалдарга ийи азы дерт шак иштинде түңнел кичээлдерни кылып эрттирерин өөредиле планнаңга айытса чогуур.

Бир эвес кайы бир эгениң утказын дыңнакчылар эки шингээдип албаан болза, ол темага немелде кичээлдерни пропагандист чорудар ужурлуг.

В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының тус-тус үелериниң айы-биле лекциялар номчулгаларын кичээлдерден дашкаар организастаары чугула. Эки белеткетинген лекциялар дыңнакчыларның бот-кичээл-биле өөрениринге дыка дузалаар.

Кичээлдерни бедик идейлиг деңнелге эрттириринге база кол чугула үүл болза, пропагандист болунуң кичээлге чугаалаар чугаалының баш бурунгаар планнаары, колкол айтырыгларны тургузары, номчуурубиле дыңнакчыларга сүмелээр литератураларын, ылаңгыя чечен-чогаал литератураларын болгаш көргүзүг материалдарын демдеглеп алыры болур. Чижээлээрге, бирги эгениң талазы-биле пропагандист болунуң чугаазын мынчаар планнап болур:

1. В. И. Ленин — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи, баштынчызы болгаш удуртукчузу.

2. XIX вектиң ийги чартында Россияга турган төөгүлүг байдал.

3. Казаньга болгаш Самарага В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы.

4. Ульяновтарның өг-бүлези. Ленинниң биичи нам-биичи аныяк чораанны.

5. Народниктерге удур В. И. Ленинниң демиселдериниң эгелээни.

Баштайгы ийи айтырыгларга И. В. Сталинның «Ленинизмниң үндезиннериниң дугайында» деп ажылының бирги бөлүүнүң болгаш В. И. Ленинниң доңчу биографиязында хамаарышкан эгелерни ажыглап болур. Планның өске айтырыгларына доңчу биографияны болгаш «В. И. Ленинниң дугаймда төрелдериниң сактыышкыннары» деп номнуң база өскеда материалдарны пропагандист тып ап ажыглап болур. Кичээлдерге делегей картазын база В. И. Ленинниң революстуг ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар СЭКП төөгүзүнүң талазы-биле альбомнуң бирги үндүрүгениң 10-11-12-14 арыннарын ажыглаары чугула. Бир эвес пропагандист кижи кичээлге И. Поповтуң «Өг-бүле» деп шинзиниң чамдык үүлдерин ажыглап чугаалаар болза, дыңнакчылар улуг сонуургал-биле дыңнаарлар. Өлүм чок ленинчи овур-хевирлерни көргүзүп турар уран-үүлдүң өске-даа чогаалдарын пропагандист болунуң ажылынга ажыглаар ужурлуг.

Дыңнакчыларның бот-кичээл кылырда ажыглаар кол материалы В. И. Ленинниң доңчу биографиязы болур. Ынчалзажок, пропагандист болза, бөлгүмүнүң составын болгаш дыңнакчыларның негелдезин өөренип көрбүшаан, Ленинниң тус-тус статьяларын, 1924 чылдың январь 21-де В. И. Ленинге тураскааткан Кремльдиң курсантыларының кежээзинге И. В. Сталинниң чугаазы ышкаш өске-даа ындыг материалдарны, В. И. Ленинниң дугайында сактыышкыннарны, чечен-чогаалдың чамдык номнарын номчуурубиле дыңнакчыларга сүмелеп болур.

В. И. Ленинге тураскааткан кинофильмнериң болгаш шилериң көрүлдезин организастап турар пропагандистерниң ол иниципативиг ажылдарын деткип, ажыглаа чогуур. Чижээлээрге, доңчу биографияның тоску болгаш онгу бөлүктерин өөренип турган үеде «Ленин Октябрьда», «Боолуг кижи», «Ленин 1918 чылда» деп кинофильмнерни организастыг көөрү чугула.

Пропагандистериң методика талазы-биле чугула сорулгазы болза, амыдыралды, дуржулганы база бөлгүмүн онзагай байдалдарын өөренип көрбүшаан, В. И Ленинниң биографиязын өөренириңге эргежок чугула материалдарны болгаш аргаларны тывынгыр, чогаадыкчы өзү-биле ажыглаары болур.

Херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының он чылы

1955 чылдың декабрьның 1-де делегейниң деңшилгелиг хөй-ниитизи херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының тургустунганындан бээр он чыл болган оюн демдеглеп эрттирип турар. Он чылдарның мурнунда, 1945 чылдың декабрь 1-де Парижке делегейниң херээженнериниң Конгрезинге херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы тургустунган болгаш ооң Уставы хүлээп алдынган. Делегейниң 40 ажыг чурттарының 81 миллион херээженнерин талаалаан Конгрессиң делегаттары делегейге быжыг тайбың дээш шиитпирлиг демисежирин даңгыраглааннар.

Бөгүн херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының он чыл оюн совет кижилер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы болгаш иштики политиказының талазы-биле улуг чедиишкиннериң байдалында демдеглеп эрттирип турарлар.

Социализм чуртунуң алдарлыг херээженнери бүгү совет улус-биле кады бешки беш чыл планын чедиишкиниг күүсеткеш, коммунизмче улуг базымны кылганнар.

Үлетпүрүңүн ниити деңнели 1950 чыл-биле деңнээрге 1955 чылда 184 хуу, 1940 чыл-биле деңнээрге 318 хуу, а бүдүрүлгениң чепсек-хереклерин бүдүрери 189 хуу, хереглел бараанларының бүдүрүлгези 176 хуу хөй болур. Коммунизмниң типилгези дээш демиселге аар үлетпүрүнү колдадыр хөгжүдер дугайында ленинчи айтыышкынзарны бистиң Коммунистиг партиявыс барымдаалап турар, чүге дээрге аар үлетпүр болза, үлетпүрүнүң бүгү адырларының хөгжүлдезиниң, чурттуң камгаланыр аргазын улам күштелдириниң болгаш совет кижилериң чаагай амыдыралының үргүлчү өзүлдезиниң үндезини болур.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын шиитпирлиг көдүрериниң угланган эң чугула шиитпирлерни партия сөөлгү чылларда хүлээп алгаш, боттандырып турар. 1950 чыл-биле деңнээрге ССРЭ-де тарылга шөлү 1955 чылда 27 хуу өскен, ооң иштинде 30 миллион ажыг гектар күр черлерни тарып ажыглалга киирген. 1954 чыл-биле деңнээрге кукуруза тарылгазының шөлү дөрт ажыг катап өскен. Бо чылын ноябрь 1-де, 1954 чыл-биле деңнээрге чуртта 129 миллион пуд хей тараа белеткетинген.

Даштыкы политиканың талазы-биле Совет чазак янзы-бүрү социал-экономиктиг системалыг чурттар-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптерин удуртулга болдурбушаан, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш, улустарның айыыл чок чоруун хандырар дээш шиитпирлиг демиселди уламчылаан турар.

Бүгү улустарның тайбың дээш чаагай демиселинде херээженнериң бүгү-делегей демократтыг федерациязы чугула черни эзлеп турар. Расазы, националы, үүдүлгези болгаш политиктиг үзел-бодалдары ылгал чокка херээженнерни бодунуң хүрээлениңе каттыштырып турар херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы болза, делегейниң бүгү чурттарының херээженнериниң калбак бөлүктериниң тайбыңны күзээн сагыш сеткилинге дүгжүп турар организация болур. Бо организацияның саңлдары болгаш алдары үзүктел чокка өзүп турар.

Бодунуң догуннап келгениниң бээр он чылының дургузунда херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы тайбың талалакчыларының бүгү-делегей шимчээшкининге идепкейлиг киржип келген болгаш амгы үеде ооң хүрээлениңде 66 чурттарның 140 миллион ажыг херээженнери кирип турар. Федерациязының удуртулгазының адаа-биле чурттар бүрүзүнде —Францияда, Барылын Германияда, Англияда, Австрияда болгаш өске-даа күрүнелерде херээженнер тайбың дээш, эки амыдырал дээш, уругларның аас-кежин дээш соксаал чокка демисешпишаан, чаа дайынга шиитпирлин-биле удурланып турарлар.

Тайбыңның херээнге бодун бердингенин, тайбың дээш демисежиринге беленин федерация делегейниң мурнунга чаңгыс удаа эвес көргүскен. 1948 чылда херээженнериң Будапештиге болган ийги Бүгү-делегей Конгрези тайбыңны камгалаар дугайында Манифести хүлээп алган. Кижи төрелгетенниң дайыннарынга —чаа дайын кыпсыкчыларынга улур демократтыг өске организациялар-биле кады шиитпирлиг демисежиринче Манифест Бүгү-делегейниң херээженнерин кыйгырган.

Тайбың дээш демиселдиң Бүгү-делегей хүнүнде, 1949 чылдың декабрь 2-де миллион-миллион херээженнер эр улус-биле кады тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырары дээш дайынга улур чаагай демиселге боттарының бүгү-ле күштерин бээринге күзелдиин болгаш шиитпирлиин база катап көргүскеннер.

Херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының инициативазы-биле 1953 чылдың июньда херээженнериң Бүгү-делегей Конгрези Копенгагенге чыглып эткен, бо болза, делегейге канчаар-даа аажок улуг болуушкун болган. Конгресс ынчаарда Вьетнамда ханныг дайынны соксадырын негээн болгаш боттарының бичии уругларын тайбыңга, деңшилгеге, улустар аразында найыралга ынак кылдыр чаңчыктырып кижизидериниче бүгү херээженнерни кыйгырган.

Херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының саналын ёзугаар 1955 чылдың июль 7-ден 10-га чедир Лозанга (Швейцария) иелериң бүгү-делегей Конгрези болуп эткен. Конгрессти делегейниң 79 чурттарының не-херээженнери деткээннер. Тайбың дээш идепкейлиг демисежиринче делегейниң бүгү херээженнерин кыйгырган конгресстиң ол манифестизинде чугаалап турары болза: «Бүгү чурттарның херээженнери! Бистер шупту чаңгыс эп-сеткилдиг хөделир дээрлиге конгресс улуг идегелин илередип тур. Бичии уругларны өстүрериңе, оларны медерелдиг кижилер кылдыр кижизидериңге кайы хире күштер хереглетиннерин бистер билир бис. Бистериң тургузуп турарывыс амыдыралды узуткап чок кылган турарын бистер күзевес бис. Бистер дайынга удур бис». Конгресстиң бо кыйгырыын чер бөмбүрээниң миллион-миллион херээженнери изиг күзел-биле деткээннер.

Уругларны камгалалының Бүгү-делегей хүнүн доктаадып тургузарының эгелекчизи база херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы болган. Бешки чыл мурнунда, 1950 чылдың июнь 1-де херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы уругларның амы-тынын чаа дайынның айыылындан камгалаар сорулга-биле июнь 1-ни урулгар камгалалының хүнү кылдыр чарлаар деп делегейниң бүгү херээженнерин кыйгырган. Оон бээр чыл бүрүде делегейниң деңшилгелиг хөй-ниитизи июнь 1-де урулгар камгалалының хүнүн демдеглеп эрттирип турар.

Уругларны камгалаарының Бүгү-делегей хүнүнүң сорулгазы болза, чер бөмбүрээниң кырында бүгү бичии уругларның амыдыралы, кадыкшылы, өөренир эргели дээш демиселди күштелдириринче калбак массаларны мобилизастаары болур.

Даштыкы херектер министрлериниң Женева чөвүлел хуралынга чоруткан чагаазынга херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының Түүсекчи бюрозунуң миллион-миллион херээженнериниң өмүнээзинден медеглээни болза; «Бодувустуң амыдыралывыстың иштинде качыгдал-түргеледдерни хөйнү көрген бис, ынчангаш бистиң ажы-төдеривис дайын чок, дайындан коргуушкун чок тайбың делегейге чурттаң өссүн деп негээр эргелиг болгаш хүлээлгелиг бис. Тайбыңны быжыглаарын болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун көшкадырын көрүп турар дугуржулгаларже угланган базым бүрүзүнге херээженнер байырлап, өөрүм четирер дээрзин кичээнгейге алырын канчаар-даа аажок улуу-биле дилеп тур бис».

Херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы Каттышкан Нацилар Организациязының трибуназын херээженнериң деңэргe-шөлээзи дээш, капиталистиг чурттарда херээжен чоннуң эрге-шөлээ чок чоруун илередир дээш демиселге ажыглап турар.

Херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы болза, бодунуң хүрээлениңде 80 миллион ажыг эр, херээжен кижилерни каттыштырып турар профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы-биле болгаш бодунуң хүрээлениңде янзы-бүрү 63 чурттарның 30 миллион ажыг аныяк ооллар, кыстарын каттыштырып турар демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязы-биле ханы харылзаалыг.

Бо үш федерацияларның уставтарында көрүнген ниити үндезин сорулгалары болза, фашизмни шуут чок кылыры, фашистиг идеологияны ооң дазылыңдан эчизинге чедир узуткаары, делегейниң улустарының эргелерин камгалаары, делегей кырынга быжыг тайбың дээш демисежири болур. Бодунуң турып келгениниң онгу чылының дургузунда херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязы күчүлүг демократтыг организация кыдыр өскен болгаш ам херээженнериң эң-не алдаржаан сураглыг делегей организациязы апарган.

ССРЭ-ниң херээженнери совет херээженнериң Антифашистиг Комитединиң нүүрү-биле херээженнериң Бүгү-делегей демократтыг федерациязында кирип турар. Совет Эвилелиниң, Быдат Улус Республиканың болгаш социалистиг лагерниң өске-даа чурттарының херээженнери делегейниң демократтыг херээженнериниң мурнуку олуруунда турып турар. Олар тайбың тургузукчу күш-ажылга боттарының киржилгези-биле тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң лагерин быжыглап, тайбыңны камгалаар талазы-биле бүгү улустуң шимчээшкининге улуг салышкынны киирип турарлар.

Совет херээженнер тайбың тургузукчу күш-ажылы-биле коммунизмниң типилгезин дээш демиселде маадырлыг күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегер-чижектерин көргүзүп турарлар. Харьков хоорайда Орджоникидзе атты трактор заводунуң сверловщиги Мария Киевская социалистиг чарышка киришкеш, бешки беш чылдың үезинде он бир чылдарның нормаларын күүсеткен. Сарапульда радио хереклелериниң заводунуң ажылчыны Ольга Латкина бешки беш чылдың эгезинден бээр он чылдарның нормаларын күүсеткен, Краснодар крайда Выселковск МТС-тин комбайнеры Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Наталья Свинарова 510 гектар шөлдүң тараазын кестирген болгаш 10 муң центнер тараны ажаган.

Сураглыг машинист Ксения Ломоносова транспортта он алды чыл ажылдап турар болгаш ооң иштинде он чылдың дургузунда Сонгу-чүктүң демир оруунуң Москва-Александров участогунда составтарны боду башкарып чоруп турар 1955 чылда

ЧААРТЫКЧЫ-ЧОЛААЧЫ

Областың харылзаа эргелелиниң автотранспорт конторазының чолаачызы Аким Трифонович Павлов автомашина-биле капитал септелге чокка ийи чүс муң километрни эрткен чолаачыларының бирээзи.

Автомашина-биле капитал септелге чокка чүс муң километрни эртер дээш чурттуң мурнакчы чолаачыларының эгелээни социалистиг чарышка киргеш, эш Павлов ол хүлээлгезин алдарлыы-биле ажыр күүседип, ийи чүс муң километрни эрткен. Ынчангаш ол ийи чүс-муңчуларның санын ажыткан области ийи дугаар чолаачы.

Бир дугаар санны эткен чылын облпотребсоюзтуң чолаачызы Федор Ковалев ажыткаш, области баштайгы ийи чүс муңчу чолаачы болган. Автомашинаны эдилээриниң чаа, деннелиг аргазын бодунуң кызымаккай ажылы-биле болгаш байлак дуржулгазы-биле ажыткан баштайгы ийи чүс-муңчу чолаачының үлегер-чижээн областың автотранспорт коллективтериниң хөй-хөй чолаачылары эдерип, ийи чүс-муңчуларның социалистиг чарыжын калбартканнар.

Ийи чүс-муңчуларның шимчээшкини харылзааның автотранспортчуларын сорук киирип, оларның изиг деткимчезин алган. Конторының чолаачызы Аким Трифонович коллективтиң хуралынга сөс алгаш, ийи чүс муң километрни капитал септелге чокка эртериң хүлээнген.

— Эз-да, канчаар-ла болдуң, Аким, бе-ен эвес-ле!— деп бир кижи чигзине аарак чугаалаан.

— Хоомайзынмаңар, эштер! Сөзүмнүң түннелин чыл хире болгаш бодуңар көре бээр силер...

Автомашина-биле капитал болгаш ортумак септелге чокка чүс болгаш ийи чүс муң километрни эрттер дээш социалистиг чарышты деткээн харылзаа транспортчуларының хуралы улуг көдүрүлүшкүнге эрткен. Аким Трифонович хурал болган залдан үнгеш, шуут-ла гаражта турган машиназынга барган: «Хамык ужур ам бисте. Ийи чүс муң километрни чаңгыс дын-биле маңнап эртер-дир бис»...

Оон бээр чыл хире үе эткен. Аким Трифонович сөглээн сөзүн быжыы-биле эалеп, ону ажыл-херек кырынга балыткаан. Оон ажылдан турар машиназы «ийи чүс муң километрни чаңгыс дын-биле маңнап эртер» деп ооң мерген чугаалааны ышкаш шынап-ла ийи чүс муң километрни тура дүшпейн (чаңгыс-даа септелге чокка) маңнап эткен.

Күш-ажылчы бо чедишкинни канчаг чедип алганын чолаачы-чаартыкчы мынча деп чугаалап турар:

— Мээң бо чедишкиннеримнің үндезин чүдел, ону кандыг янзы арга-биле чедип алган мен деп үвени допчузу-биле чугаалаарга мындыг: мээн болгаш база өске-даа чолаачыларның чүс, ийи чүс муң километрни капитал септелге чокка эткени — хамыктың мурнунда автомашинаны эң-не бүдүрүкчүлүг болгаш камныг эдилээнинде, ону ажыглаарының техниктиг чурумнарын шын сагаанында болур. Кол-ла чүве ында деп үвени мен бодумнуң дуржулгамдан көрген мен.

Күш-ажылга ынакшыл, шилип алган профессиязынга мергежил кайгамчыктыг түннелди бээр деп үвени Аким Трифоновичиниң дуржулгазы маргылдаа чокка бодыткаан. Чаартыкчы-чолаачы бодунуң эдилеп турар автомашиназын каяа-даа чораан —орукка-даа, гаражка-даа турган ооң техниктиг байдалын доктаамал хынан, моторда маслонуң деннелин көрүп, эзрилдериң дыңыг, кошкаан, хайгаарап турар. Бир эвес хынала үезинде техника талазы-биле кандыг бир четпес чүве болу берзе ол ону доп-дораан эдип ап турар.

— Чамдык чолаачылар машинаның кандыг бир эзрили үштүнүп каарга азы чиприи үрели бээрге ону херекке албайн, ийиги чергении кыдыр бодан, оларны эдип алырынче кичээнгей салбайн турары шын эвес. Техника бүрүзү ооң улуг бичези, нарын, нарын эвези хамаан чокка чамдык кижилерге чугула эвес кылдыр сагындырар хөй-хөй эзрилгежигештер, чиприглерден бүткен болур. Ынчаарга ындыг кижилер ол «чугула эвес» эзрилгежигештер азы чиприглер тускай санныг болгаш хереглелдиг, тус бүрүзү бодунуң «хүлээлгезин күүседип» чоруур деп үвени чедир билбейн тудар. «Чугула эвес» эзрилчигештер үштүнза-үштүнза шупту чыдып каар, а ооң түннелинде машина үрелир болгаш септелгеге кирер. Ынчангаш «биче чалгаа улуг чалгаага чедирер» —деп Аким Трифонович чугаалап турар.

Автомашинаны эдилээриниң техниктиг чурумун шынгыы сагыыры чолаачыларның мурнунга харыысалгалыг сорулганы салып турар. Ол негелдени чаартыкчы-чолаачы—Аким Трифонович хажык чок күүседип келген. Машинаның бүгү-ле шимчээр кезектерин оларның доктааткан хуусааларында үзеп турар. Бир эвес ол хуусаада үзевес болза, үс эргилээр болгаш кезектериң дүрбүүшкүнү улгадыр, а ол бодунуң эдилээнге келгеш кезектерни дүрген эледир болгаш үрээр.

Автомашинаны камныг эдилээринге орук бүрүзүнүң онзагай байдалын ыяк билип алыры чугула деп үвени чаартыкчы-чолаачының хөй чыл дуржулгазы бүзүреткен. Кандыг орукка дүргедээрил, кандыг орукка оожум чоруурул дээрин ол билир. Эки-даа болза, дүрген чоруп болбас оруктарның база барын ол бүзүрээн. Болу оргу, дески-даа болза, машинаның резин дугуйларына каражалыг оруктарга бодамчалыг чоруурунуң ажыктыын ол сүмелеп турар.

Ортумак болгаш капитал септелгелериниң аразында доктааткан хуусааны уадырынга Аким Трифоновичиге мурнакчы чолаачыларның ажылының дуржулгазын бодунуң хүн-бүрүдеги ажылынга чогаалдыкчы ёзу-биле ажыглааны, оларның солуннарда, номнарда бижээн чүүлдерин номчууру аңаа улуг дузаламчыны көргүскен. Ол чугле боду өөренири-биле кызыгаарлатынмайн, харын бодунуң дуржулгазын кады ажылдап турар эштери — чолаачыларга шыдаар шаа-биле, бүзүрелдиг фактыларга, билдингир чижектерге чугаалап берип турар.

Коммунистиг партияның XX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш чаартыкчы-чолаачыны чаа чедишкиннерге сорук киирген. Съездиге алдар болдурган социалистиг чарышка бо чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир деп бедик хүлээлгени алгаш, ону алдарлыы-биле күүсеткен. Аким Трифонович ам чаа —алдыгы беш чылдың ийи дугаар чылының санында ажылдап турар.

Бо ышкаш чедишкиннерни коллективтиң өске-даа чолаачылары чедип алган. Харылзаа эргелениң автотранспорт конторазының коллективи бо чылдың он айларының планын чедишкинниг күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчили болган АТК-ның хөй-хөй чолаачылары областың хүндүлел самбыразында демдеглеткеннер. Оларның аразында чаартыкчы-чолаачы—Аким Трифонович Павловтуң ады база бар.

Т. ОЮН.

Ксения Ломоносова миллион километр орукту чоруп эртер.

Бистиң чурттуң көдээ ажыл-агыйында чүс-чүс муң херээженнер Коммунистиг партияның шиитпирлерин күүсетиишаан, улуг чедишкиннерни чедип ап турарлар. Черкасс областың Золотоношск районунда «Большевик» колхозтуң саанчызы Б. А. Кириченко аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден-не 7828 кг. сүттү саап алган. Москва областың Красногорск районунда «Луч» колхозтуң саанчылары М. М. Зудилина, М. М. Пчелинцева олар боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 4750—4950 килограмм сүттү саап алганнар. Ол ышкаш ындыг чижектер дыка хөй.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң бүгү-ле адырларынга идепкейлиг киржип, бодунуң бедик медерелдиин болгаш Коммунистиг партияга, Совет чазакка бердингенин көргүзүп, каракыылы күш-ажыл-биле бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглап турар мурнакчы херээженнер бистиң Тыва автономнуг области база дыка хөй.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Марачевка фермазының саанчылары улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Ферманың коллективи социалистиг чарышка киришпишаан, малды чемгереринің болгаш ажаарының чаа методтарын ажыглап турган, инектерниң сүт продукциязын көвүдериниң талазы-биле бедик түннелдерни көргүзүп турарлар. Бо ажыл-агый чылында ол фермада инек бүрүзүнден 1579 кг. сүт саап алдыынган. А ферманың мурнакчы саанчылары: Г. Шведова аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден 2181 кг. сүттү, азы эткен чылгы деннелинден 600 килограмм хөй сүттү, М. Шумова 2064 кг. сүттү, О. Бильчирмаа 1615 кг. сүттү, Х. Дарыймаа 1589 кг. сүттү саап алганнар. Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозтуң хаван ажаакчызы Ондар Хандок төрүүр хаван бүрүзүнден 22 хаван ооларын ап, октябрь 1-ге чедир 800 күш-хүнүн ажылдап алган. Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозта хой кадарчызы Бегзи Өшкү-Саар 285 төрүүр хойларындан 295 хураганнарны камгалап алган.

Бистиң областың ажылчы чоннары РСФСР-ниң алдарлыг артизи Мунзук-Кара-кыска, башкы С. Ш. Дукежекке, эмчи Г. В. Белькинага, Чөөн-Хемчик районнуң Шеми сумузунда медпункт эргелекчизи Виноградовага, Бай-Тайга районнуң Бай-Талда фельдшер Чесноковага, Заготзерноның Кызыл хоорайда реалбазазының ажылдакчызы, 9 айларның ажыл планын 146 хуу күүсеткен Гавриловага болгаш өске-даа мурнакчы херээженнерге чоргаарланын турарлар.

Ооң-биле чергелештир, бистиң ажылывыста четпестериң барын демдеглээри чугула. Бистиң областа ам-даа элээн хөй херээженнер ниитиниң бүдүрүлгезинге кошкак киржип турарлар, чамдык колхозтарның баштаар черлери херээженнериниң күш-ажылга идепкейлиг киржир аргазын ам-даа хандырыш бербээн, элээн хөй колхозтарда амга чедир уруглар яслилери болгаш садтары чок болуп турар. Сууржуң амыдыралче колхозчуларны бүрүн шилчидериниң айтырыы ам-даа шиитпирлетинмээн, бо чорук колхозчуларның культурлуг амыдыралын бедидеринге шаптыктыг болуп турар. Бо четпестерни чайлаткаш бистиң мурнувуста сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээринге Совет Тыванның херээженнери бүгү күжүн бээр дээрзи чигзиниг чок.

Херээженнерниң Бүгү-делегей демократтыг федерациязының он чыл оюн совет улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга база тайбың дээш улустарның чаагай демиселинге совет херээженнериниң идепкейлиг киржилгезиниң чедишкиннери-биле демдеглеп эрттирип турар.

С. ТОРУГ-ООЛ,

СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

Москва. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде.

Чурукта: Балашово областың Роничковский районунуң «Кызыл Октябрь» колхозунуң өстүргени кукурузаны көрүкчүлерниң көрүп турары.

Фото **З. Евзерихиннии.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

Профэвилел организациязының ажылын эжиждер

Чаа-Хөл районунуң профэвилел организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы месткомнуң ажылында улуг четпестерни илереткен.

Профэвилел комитеди (даргазы эш Пивиков) садыг ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты үе-үеде эгелеп организастаза-даа, а ооң түннелдерин үндүрбейн, бүдүрүлге болгаш профэвилел хуралдарынга чугаалажырын организаставайн келген. Коллективке шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел калбарбайн туган.

Коллективтиң ажылдакчыларының ортузунга масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны чорударын местком барык-ла уткан турган. Ынчангаш эш Пивиков ол дугайын бодунуң отчётилеткелинге шуут чугаалаваан.

Местком ажылчын, албан-хаакчыларның хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин чогуур үезинде шиитпирлевейн турган. Профэвилел кежигүнү эш Носков местком даргазынга билдириишкин киирген бээр ийи ай ашкан, ынчалза-даа ооң тодаргай харыызын ам-даа албааны илерээн.

Райпо аппарадынга ажылдакчылар шилип алырын райпонуң баштаар чери болгаш местком сүмелешпейн турарлар. Ооң түннелинде ажылга эки хынатынмаан болгаш таварылга болган кижилер киирип турар. Шак ындыг кижилер күш-ажылдың чурумун үрээр, арагалаар болгаш самчыгдал кылыр чоруктарны болдуруп тургулаан.

Профэвилел организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы илерээн четпестерни үзуткаарынче угланган шиитпирлерни хүлээп алган.

Т. ШЫЫРАП.

Херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге киириштирер

Чаа-Хөл районунуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчу херээженнери бо чылын колхоз бүдүрүлгезинге багай эвес киришкеннер. Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар бүгү 159 херээженнерден 135 кижи ноябрь 1-ге чедир күш-хүнүнүң чылда ажылдаар минимумун чедир болгаш ажыр күүсеткеннер.

Хөй-хөй херээженнер колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары болуп илерээннер. Сүт-бөраан фермазының аныяк саанчызы эш Т. Орус бодунга быжыглаан 12 инектериң бирээзинден-не 500 литр сүттү саап алыр планныг турган 870 литрни саап, 412 күш-хүнүн ажылдап алган. Тудуг бригадазында эш М. Көк 390 күш-хүнүн, огород бригадазында эш М. Чирбээштей 328 күш-хүнүн, хову бригадазында эш Ш. Кенен 324 күш-хүнүн ажылдааннар.

Ынчалза-даа ниитиниң күш-ажылынга киришпейн турар херээженнер колхозта ам-даа бар. Колхозта уруглар яслизи тургустунмаан. Ооң ужурунда чаш уруглар-лыг херээженнерден 8 кижи чартык чылдың күш-хүнүнүң минимумун безин күүсетпээн, 5 кижи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн. Колхозчу херээженнер ортузунда политиктиг кижизидилгениң ажылы эжиживээн.

Колхоз бүдүрүлгезинге бүгү херээженнериң киржилгезин хандырар талазы-биле ажылды улам эжиждери чугула

С. СОТНАМ.

Колхозтуң почтальону

Барыын-Хемчик районунуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү 65 харлыг Ооржак Чыртак-оол 15 чылдарның дургузунда почтачылап ажылдап, ол харыысалгалыг хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар. Почтальон эш Чыртак-оол район төвү-биле колхоз суурунуң аразынга почтаны неделяда 3 катап дажыглап, колхозчуларның чагаан солуннарын база журналдарын саадатпайн эзлеринге чедирип берип турар.

Почтальон эш Чыртак-оол 1956 чылга уткуштур солуннарның болгаш журналдарның чагылдазын чорударынга идепкейлиг киржип турар.

М. ШУР-ООЛ.

Социалистиг хоойлуларны шыңгыы сагыыр болгаш хажык чокка боттандырар

Социалистиг үлетнүрү болгаш көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүүлериниң, ажылчы чоннарының материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин хандырарының практиктиг сорулгаларын амыдыралга чедишкинниг күүседириниң айтыыглары биле совет сулуун ажыл-чорудулгазы дүгжүп турар. Суд органнары болза, күрүнеңиң болгаш совет хамаатыларының эрге-ажыктарын хоойлу ёзугаар камгалап, социалистиг хоойлужулганы шыңгыы сагыырының болгаш хажык чокка боттандырарының оруунда турып турар.

Областың суд органнары сөөлгү үеде бодунуң ажылын элээн эжижиткен. Оларның кижизидикчи ролю бедээн. Кем-херек үүлгеткен дээш шиитиргеннериң саны чыл бүрүде кызырылып келген. Область судунга районнар судтарындан киирип турган херектерден алгаш көөрге, областың иштинге кем-херек үүлгедир чорук 1950 чылдыындан 1954 чылда 30 ажыг хуу кызырылган. Күрүнеңиң болгаш хөй-ниитиниң база хамаатыларның хуузунда өнчү-хөренгизиниң оорлаан кем-херектиглериниң саны 40 ажыг хуу кызырылган. Хуузунда малын үзуткан чок кылыр чоруктуң кем-херектери барык бүрүнү-биле үзуткатынган. Ол-ла үеде шак ындыг кем-херектериниң үүлгедии Эрзин, Өвүр, Бии-Хем, Тожу, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Чаа-Хөл районнарда 40 — 50 хуу чедир кызырылган.

Ол фактылар болза, областың ажылчы чоннарының ортузунга партия, совет, профэвилелдер, комсомол болгаш хөй-ниитиниң өске-даа массалыг организацияларының кижизидикчи ажылының деннелиниң бедээнинин лугайын хереченлеп турар.

Ынчалза-даа хамаатыларның аразында кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа дыка хөй болуп турары чажыт эвес. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда кем-херек үүлгедикчилериниң саны эвээжевейн турар.

Күрүнеңиң болгаш хөй-ниитиниң өнчүзүн оорлаар, самчыгдаар чоруктар кооперация шугумунда үргүлчүлевишаан. Ол четпестер болза, чамдык райполарның баштаар черлериниң талазындан садыг болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларынга кижилерни хынамча чогу-биле шилип ап турары-биле тайылбырлатынар.

Херек ужурунда шиитиргеш, 1954 чылдың эгезинде хоругдалдан чаа хостатырган Отук Адыяны Өвүр районунуң баштаар чери ол-ла дораан санажылга ажылынга хүлээп алган турган. Отук Адыя ревизор-бухгалтерге каш-ла айлар иштинде ажылдаш,— магазиннер, складтар болгаш столовая эргелекчилериниң 6 кижини райпонуң хөренгизин оорлап самчыгдаарынче эвилелдеп, 193422 рубль когаралды таварыштырган. Ол самчыгдакчылар эдип-чазаар күш-ажылга 8 — 20 чыл чедир хуусаалыг хоругдадын шиитиргеннер.

Бай-Тайга райпонуң хөренгилинге оорлар болгаш самчыгдакчылар 1954 чылда 57865 рубль, а 1955 чылда 427547 рубль когаралды таварыштырган. Райпонуң баштаар чери хөренги камгалалын харыысалга чокка тургузуп турган. Бо чылдың апрель 16-да райпо ажылчыны Күжүгет Шагдыр-ооллу эзирик турда-ла ол дүне магазин даңныыдадып каан. Күжүгет Шагдыр-оол магазинни оорлаар соруулга-биле от чырыдып турган, өрт үндүрген. Ооң түннелинде райпо 370881 рубль түңнүг когаралга таварышкан. Бай-Тайга районнуң улус сулу Күжүгет Шагдыр-ооллу эдип-чазаар күш-ажыл лагеринге 13 чыл хуусаалыг хоругдап шиитткен.

Барыын-Хемчик районнуң Хөнделеңде магазин эргелекчилиинге Николай Дренин бүдүн чартык ай ажылдааш, 10773 рубль түңнүг самчыгдалды кылган. Районнуң улус суду аңаа кеземенин чогуур харыысалгазын хүлээткен.

Күрүнеге когарал чедирген ындыг янзылыг херек үүлгедиишкиннери өскедаа черлерде бар. Бир эвес ол хире улуг түңнүг акша-хөренгилер-биле улус ажылагыйының тудуушкуннарын чоруткан болза, ниитилелге дыка улуг ужур-дузалыг болган турары кымга-даа билдингир. Ынчангаш хөй-ниитиниң өнчү-хөренгизиниң шак ындыг хоралакчылары-биле кам-хайыра чок демиселди чорудары хамаату бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

Хамаатыларның хуузунда өнчү-хөренгилин болгаш эргелерин камгалаарының чурумнары совет хоойлуларда көрүнген. Бистиң областа хамаатыларның хуу өнчүзүн оорлап турар кижилер ам-даа бар. Бо талазы-биле кем-херекке онаажып турарларны алгаш көөрге, олар хуу ажылдыг база колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар кижилер болуп турар.

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл сумузунда Таспы деп черде чурттап турар Иргит Байыр мынчага чедир колхозка кирбээн. Ол болза, ырак черге туруп алгаш, хамаатыларның хуузунда малдарын оорлап ап турганы илерээн. Ылаңгыя Чимит-Торжу, Санчы-Мидип оларның 2 инектерин ол оорлаан. Ол инектериниң бирээзин соп чээн, а бирээзиниң хевирчүзүнүн өскертип алгаш, сүдүн саап ижип олурганы илерээн. Иргит Байыр эдип-чазаар күш-ажыл лагеринге 6 чыл хуусаалыг хоругдал-биле шиитирген.

Барыын-Хемчик районнуң Аскы-Барлык сумузу Монгуш Саая бодунуң кырганыга сылдап алгаш, колхозка ажылдавайн турган. Ол болза, бо чылдың июнь 30-да хамаату Лама-Хеликтиң 31 баш өшкүзүн одар шелүнден оорлап алган. Ол өшкүлерни Чаңгыс-Терек бажынга кажаалап алгаш, 5-жин өлүрүп чээн турган. Херектенге кеземенин чогуур хемчээн көргүскен.

Кем-херек үүлгедикчилерин хоойлу ёзугаар шын шиидер чорук совет суд органнарының чугула хүлээлгези. Хоойлулар негелдерин шын боттандырар талазы-биле Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарның улус судтарының шиитткекчилери эштер Баранов, Петухов, Маршанский, Дорун-оол эки ажылдап турарлар. Ол улус судтарының шиитткекчилериниң октябрь 1-ге чедир көрген херектерин өблсудтуң коллегиязындан бүрүү-биле күштүг болдуруп бадылаан. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Кызыл районнарның улус судтарының шиитткекчилери эштер Бөрбү, Акмадулина, Тохмансова оларның эки ажылдап турарын база-ла демдеглээри чугула.

Хоойлулар негелдерин шын боттандырар талазы-биле чамдык районнарның улус судтары ам-даа четпес ажылдап турар. Өвүр районнуң улус судунуң шиитткекчизи эш Ойдуптуң көрген херектериниң барык-ла 50 хуузун облсудтуң коллегиязы күш чок болдуруп, катап көөрү-биле ооң бодунче чоруткан. Тожу районнуң улус судунуң шиитткекчизи эш Шүгдүр-оол дыка четпес ажылдап келген. Ооң көрген херектериниң барык-ла 100 хуузу күш чок болуп, катап көөр кылдыр эгитиинген.

Социалистиг ниити чуртталганың чурумун сагыыры совет хамаатыларының хүндүлүг хүлээлгези болур. Ынчалза-даа хамаатыларны дорамчылап бастыр, бак сөглээр, хулиган херектер үүлгедир кижилер бистиң областа ам-даа бар.

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда Донгак Дончаа бо чылдың май 10-да арагалаан, кижилерге кыжанып, культур чок сөстер чугаалап, хулиган херек кылган РСФСР-ниң кеземче кодексизинин 74 үүлүнүн 2-ги кезээ-биле 5 чыл хуусаага хосталгазын казытырып шиитирген.

Улуг-Хем районнуң «Партияның XIX съездизи» колхозта Кыргыс Төчен-оол 1954 — 1955 чылларда үргүлчү хулиган херекти үүлгедип, социалистиг ниити чуртталганың чурумун үреп турган. Районнуң улус суду Төчен-оолду 5 чыл хуусаага хосталгазын казып шииткен.

Кем-херектиң айыылдыг үүлгедикчилеринге хоойлу ёзугаар хүлээдир кеземенчи ханызы-биле өөренип көрбейн, ону чиигелделин-биле шиитпирлеп турар фактылар районнарның улус судтарының ажылчорудулгазында кестүп турар. Чадаана АТБ-ның чолаачызы Георгий Голимов Чадаана биле Кызыл аралынга авария кылып, машинага чораан хамаату П. Акимовту өлүмге таварыштырган. Ооң ыңай ийи кижини аар кемдээшкинге таварыштырган. Шак ындыг айыылдыг кем-херекти үүлгеткен Голимовту Кызыл хоорайның улус судунуң ийиги участогу шиитткекчи эш Шувальцеваның даргалааны-биле чүгле 3 чыл хуусаалыг шенелдеге шииткен. Ол шииткелди область суду чиик деп көргеш, катап көөрү-биле дедир эгиткен. Ол херекти шииткекчиниң оралакчызының даргалааны-биле база-ла өскерилге чокка шииткен. Ынчангаш Голимовтуң херээн область суду боду шиилип, аңаа чогуур кеземенчи хүлээткен. Кем-херек үүлгедикчилериниң херээн шын эвес көөр чорук Кызыл хоорайның улус судунуң бирги участогунда база-ла бар. Шак ындыг четпестерни шиитпирлин-биле узуткаар херек.

Областың районнарында-даа, Кызыл хоорайның албан, бүдүрүлге черлериндеда хоойлулар таныдылгазының талазы-биле ажыл четпес чоруп турар. Моон соңгаар ажылчы чоннарның ортузунга юриитиктиг темаларга лекциялар номчулгаларын болгаш беседаларны күштелдирери чугула.

Кем-херек үүлгедир чоруктар аныяктарның ортузунда хөй болуп турар. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Сүт-Хөл районнарда аныяктарның ортузунда оорлаар чоруктуң кирижикчилери хөй. Ол районнарның комсомол организациялары аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге кичээнгейни күштелдирер талазы-биле боттуг ажылдарны чорутса чогуур.

С. ШАЛЧИМА,

облсудтуң кежигүнү.

Чөөн-Хемчик районда орук септелгези

Районда бар кол оруктарны септээр талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажылагый организациялары болгаш колхозтары чамдык ажылдарны чоруткан. Эрткен чайын болгаш күзүн Шеминиң, Хорум-Дагның көвүрүглерин туткаш, ажыглалда киирген. Орук септелгезинге ниитизи-биле 5 муң ажыг ажыл-хүнү болгаш 1700 күш-хүнү ажылдатынган.

Бо ажылдарга районнуң элээн хөй колхозтары болгаш колхозчулары база албан организациялары багай эвес киришкен. Районнуң «Коммунизмче орук» колхозу (даргазы эш Настык-Доржу), Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Дүлара), Жданов аттыг колхоз (даргазы Тамбар) орук септелгезинге мурнакчы киржип, планын ажыр күүсеткеннер.

Колхозтарның орук септелгезинге тускайлаан бригадаларындан эштер Семис-оол биле Ботан-ооллуң баштаан бригадалары эки ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. «Коммунизмче орук» колхозтуң эш Самбуга баштаткан бригадазы ол көдээ ажыл-агый артелиниң болунга хамаарышкан оруктарны быжырымчалыг септеп, элээн каш чаа көвүрүглерни кылганнар.

Бо чугула ажылдарга районнуң чамдык колхозтары багай киржилгелиг болуп, планныг онаалгазын күүсетпээннер. Аңаа «Кызыл тараачын» колхоз (даргазы эш Кызыл-оол), Калинин аттыг колхоз (даргазы эш Дакпай), «Октябрь 30 чылы» колхоз (даргазы эш Самдан) хамааржыр. Орук септелгезиниң доктааткан планын бо колхозтар эки шынарлыг күүседир талазы-биле онза сагыш салбаан. Чаа-Хөл районнуң Советтер орук септелгезинин ажылынга дендин организас чок киришкен.

Хоорай Советтиниң даргазы эш Клушин хоорайның чурттакчыларының болгаш албан организация черлериниң күжүн орук септелгезинче мобилизастаарын чугулалап көрбээнинден олар бо чугула херекке киржилге чок арткан. Мындыг байдалды Чадаана МТС-тен көрүп болур. МТС колхозтар аразының база район төвү-биле колхозтар аразының оруктарын эки тургузарынга улуг сонуургалдыг болур ужурлуг.

Ынчалза-даа бо талазы-биле Чадаана МТС сагыш човаан сеткил кадар боордан өске практиктиг дузаламчы чедирбейн турары шын эвес. Орук септелгезинге улуг дузаламчыны чедирип болур улуг күш бар хирезинде-ле МТС-тиң ону ажыглавайн, бо ажылдан кандыг бир чылдагаан-биле хоорлуп турары кайгамчык.

Орук септелгезиниң ажылында илерээн үстүнде четпестерни чайладыры, аңаа колхозтарны, албан организация черлерин болгаш районнуң ажылчы чоннарын калбаа-биле киириштирери чедип алыры Чөөн-Хемчиктиң район организацияларының чугула сорулгазы болур ужурлуг.

С. СЕРИН-ООЛ.

Орук септелгезинче сагыш салыр

Чаа-Хөл районнуң девискээринде областың барыын талакы районнары-биле харылзааның чугула белдири улуг орук эрткен. Ынчаарга бо орук сөөлгү үеде элээн үрелген. Ынчангаш бо орукту септээр ажылдар чыл бүрүде узамдыын, септелге планы күүсетиннмейн турар.

Ажылчы чоннарның хүн-бүрүде өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелдезин хандырарынга болгаш колхозтарның экономиказын быжыктырарынга орук-харылзааны эжиждери улуг ужурдузалыг деп үвени колхозтарның болгаш көдээ советтерниң база Чаа-Хөл районунуң удуртукчулары кончуг эки билир хирезинде бо чылын орук септелгезиниң планын үскеннер.

Районнуң колхозтары бо чылын план ёзугаар орук септелгезинге 4200 күш-хүннерни ажылдаар ужурлуг турган. Ынчаарга оон чүгле 2010 күш-хүнү Сталин аттыг, «Тиилелге» колхозтары ажылдааннар.

Ленин аттыг колхоз (баштаар черниң даргазы эш Федоров) биле Ак-Туруг көдээ Советтиниң даргазы эш Данзырың орук септелгезинге колхозчуларны болгаш хуу ажылдыг чурттакчыларны эвилелдээр талазы-биле ажыл чорутпааннар.

Шагаан-Арыг көвүрүүнден эгелээш Ак-Хем, Чал орук болгаш Адар-Төш аскынга чедир, Чаа-Хөл районнуң девискээринде орук кончуг багай, бо орукту септээр талазы-биле Чаа-Хөл райкүүскому болгаш ооң орук килдизинин эргелекчизи эш Туккар онза кичээнгей салбайн турар.

Үстүнде айыткан орукту септээр дугайында Чаа-Хөл райкүүскому болгаш ооң орук килдизи ниитпирлиг хемчегни ап, ону автомашиналар саат чок маңнап турар кылдыр эжиждери чугула.

Н. ЛОПСАН.

«Шыннын» бодунуң корреспондентизи.

Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын даштыкыда канчаар көрүп турары

АКШ

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 27. (СЭТА). Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын Нью-Йорктуң бүгү солуннары бирги арыннарында парлаан.

Совет Эвилелинде водородтуг бомбаның сөөлгү чазылдырыының күүзүнүң дугайында хөлүзөзиниг ёлүнүң бодалдарының болгаш мурнунда АКШ-ка кылып турган чазылдырыышкыннар-биле ол күүнүң деңнелгелериниң дугайында өлүзөн хөй солуннарның тайылбырларының хөөн чок болгаш хөлүзөзиниг чоруу кичээнгейни өөлдирип турар. Ылангыя СЭТА-ның дыңнадыының Совет чазак атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаары дээш туржуп келген болгаш туржуп турар дээрзин сагындырган кезии оларны хөлзедип турар.

Чижээлээрге «Нью-Йорк уорлд телеграмм энд сан» солун ядролуг чепсекти хоругдаар дугайында совет саналдарга удурланмышаан, делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналы чепсегленишкиннерни дүжүрер болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээн хоругдаар дугайында айтырыгда деп-шилгениң чогу дээш харын Каттышкан Штаттарны харыысалгалыг кылдыр сайаар алаарындан тевиде турар.

Солунуң айытканын ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарның мурнунда «улуг пропагандачы айтырыг» тыптып турар, чүге дээрге, делегейде кижилериң хөй кели: ол чепсекти чүге хоругдавас чүвел? деп чугаалаар деп ол солун бижээн. Совет саналдарга барыын чүк «чок» деп чугаалаарга улам-на бергедээшкиниң кырындан улам бергедээшкин болуп бар чыдар деп «Нью-Йорк уорлд» солун миннип турар.

Чепсегленишкиннерни дүжүрер болгаш атомнуг чепсекти хоругдаар дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-тың туружун дугайты бо-ла темага хамаарыштыр «Нью-Йорк пост» солунуң бижээни болза: «Англия, Франция болгаш Канада баа беш күрүнелериниң адакы комитединиң өске-даа өзугүннери бистиң-биле боттарының чөрүлдээлерин чажырар дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турарлар... Ынчалза-даа чөрүлдээ туруп турар».

Юнайтед Пресстиң корреспондентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, президентиниң штаб-квартиразы, күрүне департаментизи болгаш чепсегленишкиннерни дүжүреринин айтырыын өргелөөн албанның кижилери Совет Эвилелинге термоядролуг чепсекти шенээн дугайты СЭТА-ның дыңнадыынга болгаш Н. С. Хрущевтуң чугааларынга тускай тайылбырлар бербээн.

Ынчалзажок АКШ-тың президентизиниң чепсегленишкиннерни дүжүрер айтырыгтың талазы-биле дүзүлүкчүлер Стассен Интернейшнл Ньюстуң корреспондентизи Серпис-биле беседазынга СЭТА-ның дыңнадынга холбаштыр АКШ «болун кошпаак болдурбас ужурлуг» деп бодалды илереткен.

Совет Эвилелинде кылдынган шенелделер чепсегленишкиннерни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны «өлүзөн үре-түңнелдиг» кылыры чадавас деп ол медеглээн.

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыны болгаш ол айтырыг талазы-биле Н. С. Хрущевтуң Бангалорга кылган чугаазынга сагындырыглары англи парлалганың сонуургалын хайыктырган. Воскресеньеде үнер «Обсервер», «Санди таймс», «Пипл» болгаш «Санди диспетч» солуннар бо темага дыңнадыгны бирги арыннарында эң көскү черлеринде парлаан; өске-даа солуннар база улуг-улуг эгелер-биле парлаан. Н. С. Хрущевтуң Совет Эвилели ол чепсекти хоралыг чорукка ажыглавас деп медеглелин бүгү солуннар онзалап демдеглээн.

«Обсервер» солун СЭТА-ның дыңнадынын долу парлаан, өске солуннар ону кызырып тургаш берген.

ФРАНЦИЯ

ПАРИЖ. Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадыын Парижтиң воскресеньеде үнер солуннары парлагылаан. Ол айтырыг талазы-биле Н. С. Хрущевтуң Бангалорга кылган чугаазындан үзүндүлерни база парлаан.

Н. С. Хрущевтуң чугаазында ССРЭ атомнуг чепсекти кажан-даа хоралыг чорукка ажыглавас болгаш Совет чазак мурнуку хевээр ону хоругдаарының талалакчызы болуп артар деп чугаалаан черинче «Юманите-диманш» солун онза кичээнгейни салып турар.

«Журналь дю диманш» солун СЭТА-ның дыңнадынын «ССРЭ мурнуку хевээр атомнуг болгаш водородтуг бомбаны хоругдаар деп туржуп турар» деп эге-биле парлаан.

ИНДИЯ

ДЕЛИ. Совет Эвилелинге термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелдезинче индий солуннар онза кичээнгейни салып турар. Ол шенелдениң дугайын СЭТА-ның дыңнадынында болгаш Н. С. Хрущевтуң Бангалорга чугаазында чугаалаан турар. Ол дыңнадыларны солуннар бирги арыннарында эң-не көскү черлеринде улуг эгелер-биле парлагылаан.

ИТАЛИЯ

РИМ. Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында дыңнадыг база атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң бүгү хевирлерин хоругдаар дээш демисежип турар совет чазактың туружунуң ында бадыткатынын турары Италияның хөй-ниитизиниң ортузунда улуг сонуургалды болдурган.

«Унита» солун СЭТА-ның дыңнадынын болгаш Бангалорга Н. С. Хрущевтуң кылган медеглелин, ылангыя Совет Эвилели атомнуг чепсекти бүрүн хоругдаар дээш демисежир дугайты оон сөстерин көскү черинде парлаан.

«Паэзе» солун Н. С. Хрущевтуң медеглелин көскү черинде парлаан.

Буржуаз солуннар база ол темаже кичээнгей салып турар. Чижээлээрге «Джернале Д'Италиа» солун мынча деп бижээн: «Дайын болза моон ыңай политиканың чепсээ болбайын турар, улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээриниң өске аргаларын тывары... база кожа-хелбээ догуннаашкынга эң-не эвилеп байдалдарны тургузары эргежок чугула... күчүлээшкиниң дузазы-биле четип ап болбас чүүлдерни чепшээрежилгениң өолгаш билчиишкиниң дузазы-биле чедип алыр херек».

КЫДАТ УЛУС РЕСПУБЛИКА

ПЕКИН. «Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында» СЭТА-ның дыңнадынын Кыдаттың бүгү солуннары парлаан.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. «Трибуна люду», «Жице Варшавы», «Глос працы», «Желнеж вельнести» болгаш өске-даа польша солуннар Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадынын көскү черлеринде парлаан.

Совет Эвилелинге водородтуг бомбаның сөөлгү чазылдырыышкыны моон мурнунда кылып турган бүгү-ле чазылдырыышкыннардан эң-не күштүг болган дээрзин солуннарның өгезинде демдеглээн. «Трибуна люду» солун СЭТА-ның дыңнадынын «Совет Эвилели атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаарының талалакчызы болуп келген болгаш болуп турар» деп улуг эге-биле парлаан.

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. ССРЭ-де термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадынын венгр парлалга улуг сонуургал-биле уткаан. Хөй-хөй солуннар ол дыңнадыгны көскү черлеринде улуг эгелер-биле парлаан. ССРЭ бодунуң айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чоруттуушаан, ол чепсекти чугаажок хоругдаары дээш, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарын улам ыңай кошкадыры дээш соксаал чок демисежип турар.

Венгр радио СЭТА-ның дыңнадынын дугайты каш-даа дамчыдылгаларны кылган.

КОРЕЙ УЛУС-ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

ПХЕНЬЯН. ССРЭ--де термоядролуг чепсектиң шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадынын Корей Улус-Демократтыг Республиканың бүгү солуннары парлаан. Ол дыңнадыгны Пхеньянның радиостанциязы каш удаа дамчыткан.

ЕГИПЕТ

КАИР. Совет Эвилелинде термоядролуг чепсектиң сөөлгү шенелделериниң дугайында СЭТА-ның дыңнадынын египет парлалга чарлаан. Бүгү солуннар Н. С. Хрущевтуң Бангалорга чугаазының дугайын база дыңнаткан.

Ол бомбалар чытсын, олар дайынны өскүдүрүп күзээр, ындыг кижилериң нервазынга дээш турзуннар деп Н. С. Хрущевтуң сөстерин солуннар онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Герман Демократтыг республиканың хоорайларында чуртталга тудуглары калбарып турар. Улуг-улуг тудуглар-биле кады, күрүне хөрөнгилери-биле ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шоолуг улуг эвес бажыңнары база туттунуп турар. Күрүне бажың тудуп ап турарларга узун хуусаалыг чээлилерни берип турар.

Чурукта: Брюл хоорайда. Почтальон Реде бодунуң бажыңынын чанында.

Фото Центрабильдин.

Югославияда үлетпүр тудуушкуну

БЕЛГРАД. «Политика» солуннуң дыңнадын турары болза, Зеницеде металлургия комбинадының ийиги домен печказы ажыглалда кирген. Каш хонгаш ук печка баштайгы шойну бээр.

Бо домен печканы ажыглалга киргениниң түңнелинде Зеница комбинадында шой эзилдирери чылда 400 муң тонна четкен. Ынчангаш чыл санында шой бүдүрүп үндүрерин чуртка 700 муң тоннага чедирер, ол болза дайын мурнунда турганындан 6 катап хөй.

(СЭТА).

АКШ-та болгаш Совет Эвилелинде техниканың тускай эртемниглериниң белеткелиниң дугайында Страустуң чугаалап турары

ВАШИНГТОН. Уэст-Оренджте Эдисон аттыг институтка атомнуг энергияның талазы-биле америк комиссиянның даргазы Страус чүве чугаалаан, атомнуг энергияны тайбын сорулгаларга ажыглаар дугайында Женевага болган улустар аразының эртем-техникиг конференциязының шуут түңнелериниң бирээзи болза, «совет эртемниң шынарының дугайын бистиң аажок улуу-биле билип алганывыста...» деп медеглээн.

Страустуң санап турары-биле алырга, амгы үеде АКШ болгаш ССРЭ бир дең санныг өөредилге дооскан инженерлериг болгаш эртем ажылдакчыларлыг, чурт бүрүзү 1 миллион хире тускай эртемниглериг болуп турар, ынчалза-даа «тускай эртемниглер белеткээр талазы-биле Каттышкан Штаттар Советтиг Россиядан улуу-биле чыдып каап турар» деп ол демдеглээн». Россия диплом алган 520 муң инженерлериг, ынчаарга оларның барык шуптузу өөренген мергежилдериглиг аайы-биле ажылдап турар дээрзинге бис бүзүреп болур бис. Амгы үеде бис өлүзөн хөй санныг ындыг тускай эртемниглериг бис, ынчалза-даа бистиң инженерлеринистиң чүгле 65 хуузу тускай эртемнериниң аайы-биле херек кырында ажылдап турар чорук ону улам-на түңнел чок болдуруп турар. Оларның иштинден үштүн бир кезээ административтиг албан ажылдарже болгаш өске-даа ажылдарже чораанар. Биске чыл бүрүде 45-тен 50 муң метр санныг-даа инженерлер белеткелин турар. Бис ол санның чартыын ап турар бис.

Июньда 23 муң кижини өөредип үндүрген турган. Ол-ла үеде Россия 53 муң чаа инженерлерни өөредип үндүрген болгаш келир чылда база оон дараазындагы чылдар бүрүзүнде ол санныг өлүзөн улгадыры манатынып турар. Бистиң 70 муң кижини өөредип үндүргенивиске дөмейлээргe, ол бо чылын бүгү тускай эртемнериниң 120 муң специалистерин өөредип үлүрүп турар» деп Страус оон ыңай медеглээн.

АКШ-ка инженерлер белеткээр дугайында айтырыгга хамаарыштыр Страус болза, эрткен чылда ортумак школаларны дооскан, америк коледжаларга киргеннериниң чүгле 16 хуу хирезин инженерлер салбырларынга санап киирген турган деп оон ыңай демдеглээн. Бистиң чуртувустуң ортумак школаларының 250 мундан 400 муң чедир өөреникчилери амгы үеде сан эртемин башкылаарынга өөренмээн башкыларның удуртулгазы-биле санны өөренип турарлар, ындыг байдал бойдус эртемниериниң талазында база нуруудап турар...» деп Страус чугаалаан.

(СЭТА).

Француз солдаттар оларны Соңгу Африкаже чорударынга удурланып турар

ПАРИЖ. Чоокта чаа Курбевуа хоорайга (Париж чоогунда) 93 дугаар чадаг шериг полкунуң 600 солдаттары ам оларны Соңгу Африкаже чорудар деп турарынга удурланганнар.

Бо-ла полктуң өске бир бөлүү 160 солдаттар командылал чериниң шиитпириге ажыы-биле удурланган деп Париж солуннары дыңнадып турар. Ол солдаттар чыскаалын алгаш, Парижте национал камгалалдың министерствозунуң бажыңының чанынга баргаш мындыг лозунгуларны салып турган: «Марокко тайбын!», «Марокко делгерезин!», «Чанарын күзеп тур бис!».

Елисей шөлүнге солдаттарны полициянның улут күштери бүдүүлээн. Хөй бөлүк солдаттарны тудуп хоругдаан.

Чазактың соңгу Африкада боттандырып турар политиказынга бодунуң хомудалын илереткен аныяк солдаттарны тудуп хоругдаанынга Курбевуаның чонунуң талазындан удурланышкын үндүргеен. «Юманите» солуннуң дыңнадыы-биле алырга өлүзөн каш будүрүлгелериниң ажылчыннарының төлөөлери ол соңгулда округунда депутат коммунист Этьен Фажонга чораан болгаш хоругдатырганнарны хостадырын эрге-чагыргалардан негээрин оон дилээн. Курбевуада турар ужарчүүл заводунуң болгаш өске-даа өлүзөн каш будүрүлгелериниң ажылчыннары национал камгалалдың министринге бижик чоруткан, солдаттар-биле боттарының сагыш-сеткил каттыжышкынының дугайын олар ол бижикте медеглээн.

(СЭТА).

Англияның ажылчы чоннары боттарының эргези дээш демисежип турар

ЛОНДОН. Оларның амыдырал байдалынга халдаар болгаш будүрүлге ээлериниң талазындан оларның эргелерин кызар ораладжышкынларга удурланган ажылчы чоннарның ажыл соксадышкынныг шимчээшкини Англияда калбарып турар.

Күш-ажыл Министерствозунуң «Министри Оф Лейбор газетт» деп тускай органының дыңнадын турары болза, бо чылдың баштайгы он айларының дургузунда ажыл соксадышкынынга 615 муң ажыг ажылчыннар киришкен. Эрткен чылдың ол-ла үеинде ажыл соксадышкынынга 378600 кижи киришкен.

Оксфордта радиатор заводунуң бир муң ажыг ажылчыннары ажыл соксадып, ажыл төлевирин бедилерин болгаш ажылындан үндүртken цех даргазын ажылга катап киирерин негеп турар.

Шотландияда «Роллс-ройс» фирманың үш заводтарының 7500 ажылчыннары ажыг үениң иштинде чүткүлүг демисежип, боттарының профэвилел эргелерин хүлээрин негеп турар. Ажыл соксадышкынынга янзы-бүрү 13 профэвилелериниң кежигүннери киржип турары ажылчыннарның сагыш-сеткил каттыжышкынының дугайын херечилеп турар.

(СЭТА).

Токионуң чонунуң саны

ПЕКИН. Япон радионуң дыңнадын турарын ёзугаар алырга, 1955 чылдың октябрь 1-деги медээ санны ёзугаар, алырга, Токио хоорайның чонунуң саны 8033521 кижи болуп турар.

(СЭТА).

ШЫДЫРААА

Загребте делегейниң шыдыраа маргылдаазының доозулганы

ЗАГРЕБ, ноябрь 26. **(СЭТА-ның тускай корр.).** Ноябрь 25-те эртен сөөлгү ойнаашкынның Ивков биле Каракланчиниң (ийиндээ Югославия) аразында доозулбайн баргаан оонну төңдүр салдынган, ол Ивковтуң тиилелгези-биле доозулган.

Маргылдааның бүрүн түңнеди мындыг болган: Смыслов (ССРЭ) 14,5 санныг, ийиги болгаш үшкү черлерни гроссмейстерлер Ивков биле Матанович (ийилээ Югославия) үлешкен, кайызы-даа 12,5 саннарлыг болган. Дөрткү болгаш бешки черлерни гроссмейстерлер Геллер (ССРЭ), Глигорич (Югославия)—12—12 санныг. Алдыгы черде АКШ-тың чемпиону мастер Бисгайер 11,5 санныг, чедиги болгаш сески черлерни О. Келли (Бельгия), Трифунович (Югославия) үлешкен, олар 11—11 санныг, тоску черде Филипп (Чехословакия) 10 санныг, оңгу черде Рабар (Югославия) 9,5 санныг, 11, 12 болгаш 13-кү черлерде Барца (Венгрия), Дюкштейн (Австрия), Милич (Югославия) 8,5—8,5 саннарлыг, 14 болгаш 15-ки черлерде Минев (Болгария), Фудерер (Югославия) 8—8 саннарлыг, 16 болгаш 17-ги черлерде Караклаич (Югославия), Поррека «Италия) 7—7 санныг, 18-ки черде [illegible] (Югославия) 6,5 санныг, 19-ку черде [illegible]вич (Югославия) 6 санныг база сөөлгү 20-ги черде Берток (Югославия) 5,5 санныг болган.

Бежээ маргылдааның тускай хаашкыны болгаш банкет болган. Маргылдаага бирги чер алганы дээш шаңналдан аңгыда, маргылдаага хөй тиилелгелер (10) дээш, сөөлгү беш ойнаашкынларга Ивков-биле кады эки салышкыны дээш гроссмейстер Смысловка шаңналдарны база тывыскан.

(СЭТА).

Областың шыдыраа маргылдаазында

Областың шыдыраа маргылдаазының сески салышкыннары ноябрь 28-те доозулган. Бо салышкыннарда Хомушку (Кызыл) биле Аранчын (Кызыл), Рубов (Кызыл) биле Калинин (Кызыл кедээ район), Братчиков (Бай-Тайга) биле Херел де Сафронов (Чаа-Хөл), Чүлдүм (Чөөн-(Барыын-Хемчик), Бегзиваа (Сут-Хөл) бИ-Хемчик) биле Жулев (Бии-Хем) олар ойнаан. Хомушку, Рубов, Братчиков, Бегзи-Хем) биле Даваа (Каа-Хем) хаймнашканнаа, Чүлдүм утканнар, а Магарам (Улуг-нар. Ламаш-оол (Кызыл) биле Беркович (Кызыл) оюнну дараазында хунче соңгаарлатканнар.

Ламаш-оол сес салышкындан 7,5, Хомушку 9 салышкындан 8, Рубов 6 салышкындан 4,5, Аранчын—6,5, Братчиков, Бегзиваа—9—9 салышкыннардан 6—6 саннарлыг. Ол ышкаш Магарам—5,5, Даваа—3, Чүлдүм—2, Калинин 0,5 саннарны 9 салышкыннарда алганнар. Беркович 7 салышкында 3 база 8 салышкында Сафронов—2, Жулев—1 саннарны алгылаан.

Ноябрь 28-те областың бирги чери дээш чоруткан шашка маргылдаазының сөөлгү ойнаашкыннары доозулган. Бирги черни 1954 чылда шашка талазы-биле область чемпиону Сафронов (Чаа-Хөл), ийиги черни Самарин (Бии-Хем), үшкү черни Борешников (Кызыл) алган.

Хереженнериниң шыдыраа талазы-биле область чемпионун тывар дээш чоруп турар маргылдааның бирги черинде Виноградова 4,5, Сильянова 3 саннарлыг чоруп турар.

Маргылдаалар ам-даа үргүлчүлеп турар.

К. СЕДИП.

ДОПЧУ МЕДЭЭ

Өзугүннерни өөредип үндүрген болгаш ажылдаан ажылчыннарны ажыл соксадып, ажыл төлевирин бедилерин болгаш ажылындан үндүртken цех даргазын ажылга катап киирерин негеп турар.

Шотландияда «Роллс-ройс» фирманың үш заводтарының 7500 ажылчыннары ажыг үениң иштинде чүткүлүг демисежип, боттарының профэвилел эргелерин хүлээрин негеп турар. Ажыл соксадышкынынга янзы-бүрү 13 профэвилелериниң кежигүннери киржип турары ажылчыннарның сагыш-сеткил каттыжышкынының дугайын херечилеп турар.

(СЭТА).

Дрезден галереязының чуруктарының делгелгезин ажытканын таварыштыр Берлинде байырлыг хурал

БЕРЛИН. Дрезден галереязының чуруктарының делгелгезиниң ажыттынарынга болгаш Совет Эвилели Дрезден галереязының чуруктарын Герман Демократтыг Республикага шилчидип берген дугайында протоколга ат салганын таварыштыр Берлинге Максим Горький аттыг театрга ноябрь 27-де байырлыг хурал болган.

Байырлыг хуралга олурушканнар болза, Герман Демократтыг Республиканың Президентизи В. Пик, ГДР-ниң улус палатазының Президиумунуң Даргазы И. Дикман, ГДР-ниң Премьер-Министри О. Гротеволь, ГДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Л. Бозыл, демократтыг партиларның болгаш массалыг организацияларының удуртур ажылдакчылары, культураның, эртемниң, уран-чүүлүн сураглыг ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлөөлекчилери.

Эвилелдиң Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүнү, Белоруссияның Коммунистиг партизының ТК-зының бирги секретары Н. С Патоличев баштаан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Герман Демократтыг Республикада чоруп турар төлөөлери, Дрезден галереязының чуруктарының делгелгезинин байырлалдыг ажыдыышкынына киржири-биле Берлинде чеде берген ССРЭ-ниң Культура министриниң оралакчызы В. С. Каменов баштаан совет төлөөлер, ССРЭ-ниң ГДР-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг чериниң харыысалгалыг ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери, немец болгаш даштыкы парлалганың төлөөлекчилери байырлыг хуралга киришкен.

Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин күүсеткениниң соонда ГДР-ниң культура министри И. Бехер болгаш совет төлөөлериниң улуртукчузу В. С. Каменов олар чүве чугаалааннар.

Чугаалар солушканының соонда Совет Эвилели Дрезден галереязының чуруктарын Герман Демократтыг Республикага шилчидип бээр дугайында түңнел протоколга ат салган.

Оон соонда байырлыг хуралдың киржикчилери Дрезден галереязының чуруктарының делгелгезин көрген.

(СЭТА).

Атомнуг энергианы тайбың ажыглаар талазы-биле Польшада тускай эртемниглер белеткели

ВАРШАВА. Атомнуг энергианы тайбыч ажыглаарының талазы-биле тускай эртемниглер белеткээриниң янзы-бүрү курстарын польшаның эртемнер академиязының Ядер шинчилелгелериниң институту организастап эгелээн.

Чоокта чаа Краковка баштайгы курстар ажылын дооскан, ол курстарга үлетпүр нүң янзы-бүрү адырларының 30 хире инженерлери радиоактивтиг изотоптарны үлетпүрге ажыглаарының талазы-биле өөредилгени эрткен. Бо үеде ядро шинчилелдериниң институдунуң биологтарга, биохимиктерге, физиологтарга, кедээ ажыл-агый талазы-биле эртемниглерге организастаан тускай курстар ажылдап турар.

Ам ядро шинчилелдериниң институту улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга тускай эртемниглер өөредирин улам калбаа-биле организастаарының белеткелин чорудып турар.

(СЭТА).

„Италия—ССРЭ" ниитилелиниң съездизиниң ажыттынганы

РИМ. «Италия—ССРЭ» ниитилелдиң ийиги национал съездизи ноябрь 25-те «Элизес» театрының бажыңынга ажыттынган. Оон ажылында можу организацияларындан төлөөлер болгаш хөй санныг аалчылар киржип турар.

«Культураның чаңгыс аай чоруунуң хереженге культура солужулгаларының ужур-дузазы» деп темалыг илеткелди «Италия—ССРЭ» ниитилелиниң даргазы Милан университединиң философия профессору, сенатор Антонис Банфи кылган.

Итали культурага бодунуң үеинде кончуг улуг эки чорукту көргүскен орус культураның саңдарын, а ол ышкаш амгы үениң итали культуразынга ханы гуманизми-биле шылгарап турар совет культураның амгы үеде көргүзүп турары саңдарын Банфи демдеглээн. Культурлуг харылзааларның хөгжүлдези улустар аразынга кайы-кайызын улам эки билчиринге дузалап турарын оратор база демдеглээн. Ам үеде культурлуг харылзааларның хөгжүлдези болза, Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказының ачызында кол чүүл болу берген, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруктарының кошкап турары-биле холбаштыр улуг перспективаларлыг болу берген деп Банфи медеглээн.

ССРЭ биле Италияның аразынга культура солужуушкуннарын быжыглаарының болгаш калбартырының чугулазын оратор чугаазының төнчүзүнде демдеглээн.

(СЭТА).

1956 чылда „Шынның"

чагылгазы үргүлчүлеп турар.

ЧАГЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

12 айларда 52 рубль 20 коп.
Чартык чылда 26 рубль 10 коп.
Үш айда 13 рубль 5 коп.
Неделяда 5 үнер.

Чагылганы Тыва областың бүгү харылзаа конторалары, салбырлары болгаш агентилери хүлээп ап турар.

Ол ышкаш областың

„ТУВИНСКАЯ ПРАВДА",
„МОЛОДЕЖЬ ТУВЫ"—„ТЫВАНЫҢ АНЫЯКТАРЫ",
„СЫЛДЫСЧЫГАШ"

солуннарның чагылгалары база чоруп турар.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

Редактор Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ; Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация киллизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, кедээ ажыл-агый киллистериниң 3—65, культура болгаш амыдырал, чагаа киллистериниң база бухгалтериянның 3—65.

ТС — 02365 Культура эргелелиниң типографиязы.